

ISRAEL ZANGWILL

VISĂTORII
DIN
GHETTO

Din englezește de

HENRY MARCUS

BUCUREȘTI
„LIBRĂRIA NOUĂ” CAROL P. SEGAL
Calea Victoriei No. 70

820-3

ISRAEL ZANGWILL

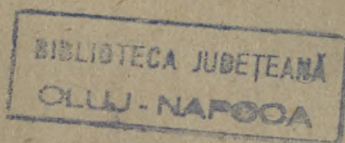

427685W

„VISĂTORII DIN GHETTO“

Din englezește de

HENRY MARCUS

427.685

BUCUREȘTI
„LIBRĂRIA NOUĂ“ CAROL P. SEGAL
Calea Victoriei No. 70

11-1398

P R E F A Ț A

În bogata literatură engleză contimporană lucesc două nume de scriitori exotici cari au îmbrăcat în haina limbii lui Shakespeare sufletul a două popoare străine : Lafcadio Hearn care 'și-a incarnat Niponul, și Israel Zangwill care a îmbrățișat sufletul mult mai complex în manifestări, al lui Israel.

La prima lectură avem impresia că acest viguros scriitor e obsedat în scrierile lui de ideea „mimetismului“ ; eroii lui iau culoarea locului unde-i aruncă soarta, își apropie limba și moravurile celor cari îi primesc, și își însușesc idealurile lor. Totuși, nu „mimetismul“ — care e o urmare firească a emigrărilor cu tot cortegiul lor de suferințe, umiliri, idealuri sfărămate și dibuiri în necunoscut, — nu fenomenul acesta e obiectul spiritului viu al lui Zangwill, ci luptele între chiar fii poporului milenar provocate de cauze exterioare. Generațiile alungate ce se refugiază în țările liberale unde speră să ducă un trai mai tihnit cu castanul lor tradițional, cu vechea și calda lor credință, se pomenesc acolo cu un ad-

versar mai puşin feroce dar nu mai puşin temut decât asupritorul din răsărit: CIVILIZAŢIA „care răpeşte pe cei mai buni copii ai lui Israel“. Copiii acestor pribegi, crescuţi în şcoli moderne, cu orizonturi nouă, simt şi gândesc altfel. Între focarul vieţii tradiţionale şi ispita vieţii moderne se naşte un conflict de neîmpăcat, cu sfâşieri sufleteşti crude. Evreului nu-i e dat să guste prea mult binecuvântata pace. Aceste clipe tragice când bătrânii consternaţi şi stingheri se resemuează or cad între ruinele idealurilor străvechi, sau când urmaşii lor după ce au rupt-o cu trecutul, înfrunţă glorioşi sau umiliţi neîncrederea „lumii noi“, sânt prinse de Zangwill cu o măestrie rară.

* * *

Într'o recenzie asupra lui „HAD GADIA“ pe care l-am tradus în româneşte acum cinci ani, un distins critic român scria:

„Când acum câţiva ani am citit pentru întâia oară, o nuvelă mai lungă de Israel Zangwill în „la „Revue Hebdomadaire“ însoţită de un analitic „studiu admirativ, am avut revelaţia unui scriitor nou şi puternic.....

„În cele mai multe nuvele ale lui este disecat „şi analizat cu mult dramatism conflictul ce se „desfăşoară în mintea evreului între credinţa sta- „tornică de trei mii de ani şi spărturile făcu te „în inteligenţă de curentul ideilor moderne. E „conflictul între inima rămasă aceia unui popor

„din Orient cu altoirea unui creier occidental
 „după cum spune atât de expresiv Zangwill; e
 „intelectualitatea evreului modern, alterată de de-
 „positul tuturor filosofiilor antice, de scepticis-
 „mul, pozitivismul și negația modernă de ciocnire
 „cu vechiul suflet al rasei, care în vecinicile ei
 „peregrinări printr'o fatală și biruitoare putere
 „ține să rămână aceiași“...

Și mai departe despre traducere :

„Traducerea d-lui Henry Marcus este făcută
 „cu îngrijire într'o curată și neaoșe românească.
 „Domnia-sa ar face o plăcere iubitorilor de lite-
 „ratură originală și viguroasă, dacă ar mai tra-
 „duce ceva din operele acestui scriitor care este
 „un fruntaș al literaturii moderne engleze“.

Nuwelele traduse aci le-am cules din operele
 principale ale lui Zangwill: „Tragedii din Ghetto“,
 „Comedii din Ghetto“ și „Visătorii din Ghetto“.

H. M.

CEI CARI DIBUESC IN INTUNERIC

I

Până când Zilla nu a postit fiecare Lunea și Joia, timp de 12 luni, vechea ei dorință de a avea un copil, n'a fost împlinită. Și a dat naștere acum—Doamne Prea Sfinte și Milostive! — unui băiat.

Iosif care de mult pierduse speranța unui urmaș care să se roage pentru sufletul lui, — pe cât fu de încântat, pe atât fu de uimit. Nevasta nu i-a spus nimic de posturile cu care s'a chinuit atât amar de vreme, doar va îndupleca Cerul ; și în serile de Luni și Joi când se înapoia de la fabrica lui de încălțăminte din Bethnal Green și lua masa acasă, în Dalston, nici că-i trecea prin gând că avea în față mâncarea de la prânz a Zillei. Era un om greoi la minte și nevrednic să-și închipuie o astfel de pornire religioasă, deși ținea toate posturile pe care un evreu ortodox care nu și-a făcut o meserie din sfințenia lui, se cuvine să le respecte. În caracterul Zillei era o notă fantastică pe care dânsul

o prețuia mult în manifestările ei voioase de față, — dar care, într'o formă religioasă, l'ar fi lăsat rece, — lucru de care Zilla își da bine seama. Nu doar că inovațiile ei sufletești erau născociri de ale ei chiar. Din spusele unei bătrâne cuvioase, cunoscătoare a cărților sfinte ebraice, care citea femeilor de prin împrejurimi în încăperea din sinagogă rezervată lor, rugile de Anul Nou, Zilla aflase că unii oameni cucernici își trudeau sufletul, de obicei Luna și Joia. A mai aflat apoi, de la soțul ei, care nu bănuia nimic, că zilele acestea se deosebesc de celelalte prin recitarea unei rugăciuni anumite. Desigur că Luni și Joi, numai atunci 'L'ar putea îndupleca pe Cel de sus. Și pentru a se asigura de mila Lui, s'a încăpățânat a fi mult timp nemiloasă cu ea însăși chiar după ce s'a încredințat că ruga 'i-a fost primită.

II

Atât Zilla cât și Iosif, trăiau fericiți neavând habar de nimic — mai ales de ignoranța lor. Fabrica de încălțăminte și tot ce ținea de ea, sinagoga și religia, amintiri șterse, de demult, din Rusia, faptele și spusele unui cerc strâmt de cunoștințe și alte nimicuri de felul acesta, precum și impresiile cu care s'alegeau de pe urma citirii unei reviste de Sâmbătă ori Duminecă — erau mărunțișurile care formau tot inventariul lor intelectual. Despărțită de soțul ei, Zilla ar fi rămas

și mai săracă cu duhul, de oarece nu cunoștea cititul de loc.

Totuși au propășit. Pavajul din East End răsuna de încălțăminte cu potcoave din fabrica lor, — ba și în unele saloane din West End scârțâiau ghete de ale lor, din piele patentată, ghete pe care ei nu se îndurau să le încălțe. Orizontul îngust din Dalston coprindea toată ambiția lor care de când cu mutarea din Whitechapel era deplin satisfăcută. Cu prisosul de câștig făceau îmbunătățiri fabricii și cumpărau case; era, după părerea lor, cea mai bună întrebuințare a banului. Zilla se pricepea de minune la gătitul peștelui, fie fierț, fie prăjit, uscat ori în saramură. Într'un cuvânt, nimic nu lipsea fericirii lor, decât un fiu care să-i moștenească și să-i plângă după moarte.

Acum, când a venit în sfârșit — din toate câte le cere religia ori superstiția puțin a rămas neîmplinit. La capătul patului s'a bătut un talisman pentru Lilith, întâia soție a lui Adam, care, poate din pricină că nu i-a fost dat să fie muma rasei omenești e așa de dornică de copii, sugaci la sânul mamei. Impărtășirea legământului abrahamic s'a făcut de către un bătrân evlavios cu perciuni la urechi; iar la ceremonia răscumpărării întâiului născut, cei cinci șeckeli de argint pentru preot, au fost înlocuiți cu cinci lire-sterline de aur pentru săraci.

Cât despre Zilla, deși vorbea binișor englezeasca din cercul ei, n'a uitat să cânte în „idiș“ legănându-l pe Brum, vechile cântece de leagăn

„Dormi, puiule, închide ochii.
„O dormi, micuțul meu.
„Curând te vei trezi din leagăn
„La muncă și la greu.

.....
Vai, cu toate acestea, lui Brum 'i-a fost dat să crească plăpând, firav, anemic, cu o privire care, la copiii de părinți săraci, ar fi însemnat foame.

III.

Dar încercările prin care a avut de trecut dese ori în viața lui de copil, n'au zdruncinat credința Zillei în supraviețuirea lui. Era doar un copil al perului, și A-tot-puternicul nu-și va călca cuvântul. Iosif care tot nu știa lucrul acesta, era mereu sub Covara unei griji de care Zilla ar fi vrut să-l ușureze. Numai că, neapucând s'o facă dela început, îi venea din ce în ce mai greu să-și mărturisească legământul cu puterile cerești.

Aducea vorba de departe și cu sfială.

„Dacă Prea Inaltul ne-a dăruit după atâția ani, un fiu—zicea dânsa în „idiș“, limba familiară în convorbirile ei de acasă—n'are să ni-l ia îndărăt“.

„Nici vorbă“ — răspundea Iosef îngândurat — „dupăcum, nici fericirea și bine cuvântarea cu care ne-a dăruit în toți anii aceștia n'are să ni le ia“.

„Sst. Sst.“ „Nu-mi deochia copilul“. Și Zilla îl scuipa ușor. Era înfricoșată de cuvinte cobitoare și deochi, față de care, simțea cu teamă că nici

bunavoința cerului nu poate face nimic. În inima ei era din ce în ce mai convinsă că vre-o femeie invidioasă de „fericirea și binecuvântarea” ei, l’a deochiat pe micul Brum. Și bietul copil se topea și se usca cu totul. Doctorul „Marasmus” s’a mirat și a mormăit văzând un copil așa de bine îmbrăcat și așa de prost hrănit. „Du’l undeva la mare și hrănește-l cum trebuie” — era strigătul tuturor medicilor. Și nu arare ori lăsa Zilla pe soțul ei, și închiria o casă evreească la Brighton ori Ramsgate unde găsea mâncare din belșug, și unde Brum făcea versuri școlărești mării năzdrăvane și plină de farmec.

Da, avea daruri în schimb,—mintea lui înflorea de timpuriu. Chiar și alte mame s’au convins încetul cu încetul, că era un copil-minune. Ochi lui negri în obrajii lui plăpânzi păreau niște scânteii când își aruncau privirile asupra lumii dimprejur sau când dădeau peste un petec de hârtie tipărită! Păcat că au trebuit să fie prea de timpuriu adumbriți de ochelari. Dar Zilla se mângâia cu gândul că ochelarii îi vor prinde bine într’un vestmânt negru, cu cravată albă de rabin britanic. Căci Domnul i l’a dat și Domnului va fi închinat. În chipul acesta va putea, de altfel, să abată cerul dela vre-un alt gând sinistru de a i’l lua.

În al douăsprezecelea an al vieții, Brum începu să aibă mai mult de lucru cu vederea, și reînoi vechea cunoștință cu anticamerile mohorâte ale spitalelor de ochi care duceau,—la mult așteptatul

sunet de clopoțel al medicului,—în salonul luminos cu minunății de instrumente. Dar abia atunci, când fu să se pregătească pentru Bar Mizwa (confirmarea la 13 ani) veni lovitura.—Brum orbi—surprindere de neînțeles pentru toți medicii!

„Oh, mamă,—fu cel dintâiu strigăt de spaimă pe care l-a scos—nici odată nu voiu mai putea citi!”

IV.

Serbările ce s'au pregătit mai adăugau acestei nenorociri încurcături ironice. Brum avea să citească Legea la altar, în sinagogă, și apoi urma să aibă loc o gustare.

El singur a compus invitațiile, cu o gramatică conștiincioasă. „*Prezintă complimentele lor d-lui și d-nei Solomon, și vor fi veseli de a-i vedea (nu a vă vedea)*“. Era după sfârșitul atâtor bilete de invitație, scrise cu o mână măiastră de școlar când Brum își dădu seama de petele întunecoase de cercurile și culorile ce-i jucau pe dinaintea ochilor. Și acum când băiatul orb ședea ghemuit, într'o tristeță mută, colo la gura sobei în deliciosul semi-întuneric, unde sorbia altă dată cu atât nesățiu conținutul cărților lui,—nimeni nu era care să scrie contramandările. Până acum, nesocotiții părinți au ținut ascunsă nenorocirea ca și când s'ar fi revărsat și asupra lor. Și fiecare poștă aducea cu duiumul alte daruri.

Brum nici nu voia să știe de lucrurile aceste scumpe. El se aștepta la o sumedenie de cărți—când colo, erau mai mult ceasuri, inele, condee, care'l lăsau cu totul rece.

Cât despre părinții lui, fiecare dar era o muștrare de cuget.

„Trebuie s'o facem cunoscut tuturor” spuneau dâșii. Dar greutatea de neînvinș era scrisul la atâția inși, care li se punea mereu în cale.

„Poate că se face bine până Sâmbătă”—stăruia Zilla cu însuflețire. Avea în sine credința că era numai o negură ; că întunecarea gloriei confirmării unui viitor rabin, ar face Providența de nepătruns. Serbarea lui Brum trebuia să fie cu totul deosebită—căci avea să citească nu numai partea lui din lege, ci întreaga Sedra de Sabat.

„N'are s'o scoată la capăt”—zise Iosef care, după neisbânda desăvârșită a Zillei, dăduse pentru întâia oară cu Brum o raită pe la medici. „Nici unul din ei, nici cel mai scump plătit nu mi-a dat vre-o speranță. Cel mai mare la care am fost, spunea că îl surprinde cazul. Are ceva asemănător cu orbirile ce se ivesc de multe ori în Rusia, după marile posturi, și care bântue mai ales printre copii plăpânzi.

„Da, îmi aduc aminte — zise Zilla — dar asta se întâmplă numai la creștini“.

„Avem azi atâtea obiceiuri creștine — zise necăjit Iosef ; și se gândia la nelegiuirile din sinagoga lui cari strigau în gura mare ca și fetele să ia parte la cor.

„Ce facem dar cu lumea?” îngână Zilla frângându-și mâinile, într'o descurajare trecătoare.

„Se poate anunța în ziarele evreești” sări odată Brum. Gândul că se va publica ceva compus de el, deștepta într'însul o bucurie vie.

„Da — răspunse numai decât Iosef — și atunci fiecare va citi Vineri”.

Dar când Brum își dădu seama că numai el nu va fi printre cititori, disperarea îl copleși iarăși. Zilla da din cap.

„Bine, anunțăm lumea să nu mai vină, — dar dacă Brum deschide ochii Sâmbătă dimineța, și se simte în stare a citi Sedra...”

„Dar nu e nevoie să văd pentru a citi Sedra — zise băiatul cu vioiciune — o știu toată pe din afară”.

„Dragul mării” ! strigă Zilla.

„Nu e treabă mare — urmă el — chiar dacă citești Legea, par'că vezi acolo vocale și semne de intonație?”

„Dumnezeu 'i va dărui puteri” — adăugă dânsa.
„Și 'și va pregăti și cuvântarea. Nu-i așa, Brum al mării?”

Fața lipsită de vedere se luminează. Da, va arăta el ce poate. Îl scutise pe tata de a plăti pe un predicator, și brodisese pe alte căi decât cele convenționale, felul de a 'și exprima recunoștința fiiască părinților cari l-au adus în lume. Și eloquența aceasta să rămână îngropată în pieptul lui?

Hotărârea lui curagioasă părea o vâpae în în-

tunic. Părinții deschiseră, fără voe, porțițe pe care n'au avut inimă să le atingă.

I-au adus noul rând de haine, i-au pus pe cap o pălărie de om matur spunându-i ce frumos și mare arată! I-au trecut după gât șalul ritual nou, de mătăasă.

„Dungile sunt albastre ori negre? întrebă el.

„Albastre — un albastru frumos” — zise Iosef cu o sforțare în glas.

„Le simt ce frumoase sunt“ — urmă Brum nețezind gânditor mătăsa. „Da, aproape simt albastrul“.

Mai târziu, când tatăl, cu sufletul mai ușurat, plecă la fabrică, Brum ceru să vadă și darurile. Cei orbi rețin aceste vorbe vizuale.

Zilla 'i le descria, fiecare în parte, când le lua în mână; numai când veni rândul cărților, și nu fu în stare să-i spună titlurile, simți o apăsare pe inimă.

„Au chipuri așa de frumoase!“ — izbucni ea prefăcută.

În ochii lui Brum se iviră lacrimi.

„Da, și niciodată nu le voi putea citi“ — îngână el.

„Ba da“.

„Ba nu“.

„Atunci ți le voi citi eu“, strigă ea hotărâtă.

„Dar nu poți citi“.

„Pot învăța“.

„Are să meargă așa de încet. Trebuia să te fi învățat eu însu-mi. Și acum e prea târziu”!

V.

Pentru a se pregăti cât mai bine și a preveni emoția, s'a hotărât ca Brum să repete Sedra în ziua de Vineri, chiar în Sinagogă, într'o oră când nu vor fi enoriași. După mamă, repetiția era de neapărată nevoie pentru a întări încrederea în sine a lui Brum; tatăl însă, era de părere că locurile neputând fi deosebite acum de băiatul orb, înălțimea altărului și publicul numeros care privește, nu-l mai puteau turbura.

„Dar 'i va simți” stăruia Zilla.

„Odată ce nimeni nu va fi acolo Vinerea”...

„Cu atât mai bine. Neputând vedea că nu sunt acolo, își poate închipui că sunt. Astfel că Sâmbătă va fi obicinuit cu ei”.

Dar când Iosef s'a înfățișat supus, cu Brum în sinagogă, bătrânul paracliser, sărăcăcios, care-și făcea slujba cu credință, ridică mâinile cu o groază cucernică și seculară în fața păcatului și nenorocirei acesteia.

„Un orb nu poate citi Legea înaintea enoriașilor” explică el.

— „Nu?” — zise Iosef.

„De ce nu? — întrebă Brum scurt.

„Pentru că așa stă scris, că Legea trebuie citită. Și un orb nu poate citi. El poate recita numai”.

„Dar cunosc pe dinafară fiecare cuvânt”—zise Brum.

Paracliserul dădu din cap.

„Dar dacă faci vre-o greșeală? Să asculte lumea un cuvânt pe care Dumnezeu nu 'l-a scris? Ar însemna să faci jocul satanei“.

„Voiu rosti fiecare cuvânt așa cum e scris de Dumnezeu. Pune-mă la încercare!“

Dar evlavia sărăcăciosului paracliser era de neînvinc. Fu adânc mișcat, ce-i drept, de această durere omenească, dar refuză deschiderea chivotului și scoaterea sulurilor legii.

Iosef se întoarse acasă oftând, fără a scoate un cuvânt. Zilla însă, nu s'a lăsat cu una, cu două, „Brum o va citi ca un înger“ — strigă dânsa ținând la piept capul băiatului. „Și chiar dac'o face o greșeală? N'am auzit eu pe enoriași corectând pe Winkelstein, și, nu numai odată?“

„Destul“ — zise Iosef, vorbești ca un „epicurian“. Satan ne pune dese-ori la încercare, dar nu trebuie să-i facem jocul. Din-ul (judecata) spune că numai acei cari văd, pot citi Legea înaintea enoriașilor“.

„Brum o va citi mult mai bine decât fărâitul bătrân Winkelstein.“

„Tăcere. Ajunge. Din-ul e Din“.

„Asta nu înseamnă să mi-l oprească săracul, de a...“

„Din-ul e Din! N'ai să-i cânti ce vrei tu. Și-apoi, sinagoga se opune, așa că s'a isprăvit“.

„Dar găsesc eu și alt mijloc. Am să adun Mianiam (congregația) aci, la mine acasă.“

Bietul om o privi buimac.

„Cum?!.. Femeea asta mereu vine cu altă trăsnae.
„Brum nu va rămânea pe jos“ și îl îmbrățișă
cu dragoste.

„Dar n'avem sulurile legii“ — interveni Brum în
sfârșit.

„Vezi Zillo“ — strigă Iosef ușurat— „așa ai fost
tu totdeauna—gălăgie multă și treabă puțină”.

„Sulurile se pot împrumuta“ — zise ea.

Iosef se înfierbântă iar : „Dar păcatul e același“.

„Ca și când Brum ar greși!”

„Dac'ai fi tu rabin, congregația s'ar binecuvânta
ea singură“ adăugă Iosef.

Pe Zilla o cam ustură zicala. „Nu ai vorbit cu
rabinul, ci cu paracliserul, și nu e același lucru”.

„E un om învățat și el“.

Zilla își puse pălăria și-și luă șalul.

„Unde te duci?”

„La predicator“.

Iosef dădu din umeri, și o lăsă să plece.

Predicatorul rabin de școală nouă care ținea
predici în englezește și purta vestminte de preot
creștin, cum cerea demnitatea bogătașilor din
Delston, a fost surprins de această problemă
rituală așa de nouă și așa de tragică. Cunoștințele
lui din vasta literatură cazuistică a neamului său,
erau din cele mai restrânse. „Fără îndoială că
paracliserul are dreptate“—observă el gânditor.

„Nu poate avea dreptate, căci nu-l cunoaște
pe Brum al meu.

Pus pe gânduri și îndemnat de Zilla, predicatorul

se hotărâ să meargă împreună cu ea la paracliser. În fața uriașei învățături a acestuia din urmă, predicatorul a avut destulă minte ca să nu-și dea cinstea de rușine la desgroparea unui Din.

La paracliser Din-ul a fost căutat și găsit într'un folio mare mâncat de molii, — dar Zilla fiind tot nemulțumită, s'a urmat cu cercetărie prin scriptele rabinice, până s'a dat de posibilitatea unui compromis.

„Dacă pasagiul spus de băiat, se citește din nou de un altul cu vederea bună, astfel încât citania dela început să rămână fără însemnătate, poate ar merge“.

„Firește că ar fi prea plictisitor o recitare a întregii Sedre, de aceea, pentru a fi chemat la altar, Brum trebuie să se mulțumească numai cu partea lui din Sedra“.

Și așa, Zilla se întoarse la Iosef cu o mică isbândă.

VI

„Abraham ben Iosif, să poftască“

Ascultându-și numele rostit din gura cantorului băiatul orb, cu pălăria înaltă purtând șalul de mătase cu dungi albastre, pe gât,—se ridică și, condus de părinte, urcă platforma, în mijlocul emoției tuturor celor din sinagogă. Vocea lui subțire de copil, răsunând curgător, neîntrerupt, mișcă pe toți până la lacrimi, și umflă de mândrie pie-

ptul Zilei care coborâ de sus, pe scară, cu speranța nebună că minunea s'a înfăptuit în sfârșit.

La gustarea ce a avut loc mai târziu, domnea o veselie silită ca la o ceremonie funebră. Dar laudele pentru Brum, mai ales după marea cuvântare ce a rostit, au fost mult mai inimoase de cât la cei morți; înfățișarea lui albă, cu ochii stinși, în jocul razelor colorate ce pătrundeau în locaș, părea ca de mort.

O față și mai tragică însă se vedea la Zilla, cu tot surâsul ei fin și silit. Fiecare urare era pentru dânsa un pumnal ascuns în flori, fiecare laudă pentru eloquența lui Brum, o arătare a unui rabin pe care Dumnezeu 'l-a pierdut într'însul.

VII.

Printre diferitele sfaturi eftine ce 'i se dădeau din toate părțile, era unul repetat de mai mulți inși, care i-a intrat în cap deabinelea. Germania! Se află în Germania un vestit doctor de ochi care putea face totul. Da, va trebui să plece în Germania.

Hotărârea aceasta la care Iosef a dat din umeri cu un scepticism încăpățânat, a fost o bucurie nespusă pentru Brum. De mult doria el să văză țări străine, să străbată marea care îi ia văzul cu strălucirea ei, marea sgomotoasă și ademenitoare dela Brighton și Ramsgate! Uitase aproape că nu va vedea Germania decât poate, dacă

doctorul de ochi va fi într'adevăr un făcător de minuni.

Dar i-a fost dat să aibă o îndoită desamăgire ; căci în loc să plece el în Germania, a venit Germania la el sub forma vizitei anuale a specialistului, la Londra ; și marele cărturar n'a găsit de spus nimic îmbucurător, ci a dat din cap numai, cu compătimire, rostind cuvintele fatale că tot ce mai rămâne de făcut e a-l hrăni cât mai bine pe bietul băiat.

Dar nici truda Zillei cu învățatul cititului n'a scos'o din abecedarul copiilor cu toată osteneala ei de ore întregi, în care timp stătea cu sprincenele încruntate și cu buzele strânse ; erau zadarnice toate grelele biruinți, după o răbdătoare împerechere de silabe, asupra propozițiilor copilărești. Și tot așa cu încercările de a învăța scrisul ; nu reuși să compună decât numele ei, luându-se după adresele de pe plicuri.

Pentru a da lui Brum de lucru în tot timpul zilei, Iosef care s'a sfătuit cu unul și altul în privința orbirei, 'i-a cumpărat cărțile lui Brook. Băiatul însă a citit cea mai mare parte din cărțile tipărite pentru orbi, și creerul neastâmpărat fierbea de încetineala cititului cu degetele. Singura mângâiere a lui Iosef era că-l va fi scutit de grija de a-și agonisi traiul. Totuși, gândul că moștenitorul lui, lipsit de vedere, va fi înșelat de samsari și cămătari, îl amărea până și rămășița aceasta de bucurie.

VIII.

Femeia care aprindea Sâmbătă focul, a avut darul de a aprinde și cea din urmă speranță în inima Zillei. Fata de casă care'i punea la cale tot rostul și luxul de care avea nevoie în odăile ei, și-a oferit brațele unui bărbat, și a lăsat-o pe stăpâna să-și caute alt fac-totum cu 13 funzi pe an. Până una alta, bătrâna irlandeză care, pentru câțiva gologani pe săptămână, aprindea focul în casele evreești din mahala, era nelipsită în serile de Vineri și în diminețile de Sâmbătă, pentru a feri căsnicia ei de păcat sau de frig.

„Oh, sârmanul băețel!—murmură dânsa, când dădu cu ochii întâia oară de chipul firav, ca de stafie, care dibuia la fereastră într'o carte uriașe pentru a găsi cuvintele.

„Și nu vede nimic, nimic?“ — întrebă ea încetșor pe Zilla, într'o Sâmbătă când băiatul nu se afla în odaie.

Zilla dădu din cap, neputând scoate un cuvânt.

„Săracul de el!“—oftă femeia, cu milă. „Și s'a născut așa, cu întunerecul în ochi!“

„Nu, asta i-a venit de vre-o câteva luni“—îngână Zilla.

Femeia se cruci.

„Apoi, să nu-l fi deochiat cineva!“ — urmă dânsa.

Zilla se schimbă la față.

„Asta am spus'o întotdeauna— strigă ea — totdeauna am spus'o!“

„Arde-'i-ar focul, să-i arză, pe toți” —blestemă femeea sfărămând cărbunii cu furie.

„Da, și nu știu cine să fie. Imi pizmuiau copilul meu plăpând, pușorul meu unic! Și nu mai e nimic de făcut”. Isbucni în plâns.

„Vorba asta să n'o spui. Dacă era al meu, draguțul, îi găseam eu leac, foarte lesne.”

Zilla își potoli plânsul. „Cum?” —întrebă ea cu o lucire stranie în ochi.

„Il duceam la Papa, eu”.

„La Papa!” repetă Zilla năucă.

„Da, la Sfântul Părinte! Singurul om din lume care poate alunga deochiul”.

Zilla răsufală puțin. „Crezi, poate, pe Papa de la Roma?”

Cunoștea întru câtva expresia, dar conținutul ei ascundea, pentru dânsa, ceva vag, sinistru, — o căpetenie necunoscută și puternică a creștinilor răuvoitori.

„Dar pe cine să cred? La maica Precista căreia mă închin eu însă-mi, nu te-ași putea îndrepta pe dumneata, —evreică. Dar la Papa, da, el e gentleman, om de treabă, și când o vedea copilul dumitale plăpând, supt la față și abătut —săracul, —nu va spune nimic că nu te duci s'ascuți liturghia. Il vezi că face un semn cu mâna, rostește cu cuvânt, și, hait, te pomenești în genunchi la icoana Maicii-Preciste”.

Zilla simțea că 'i se învârte capul.

„Să plec la Roma!” zise ea.

Femeia întinse cleștele.

„Doar n'ai s'aștepti să vină Papa la Dalston“.

„Nu, nu asta credeam” — zise ea apărându-se. „Mă gândeam că e prea departe, și nu ași ști cum să mă duc într'acolo”.

„Nu e mai departe ca America unde mi-au plecat doi băeți”.

„Nu?” — întrebă Zilla.

„Nu, slava Domnului, și cu bani te duci ori și unde, numai în cer nu”.

„Dar dacă ajung la Roma o să vrea Papa să-mi vază copilul?”

„Tot așa sigur cum o vrea băiatul să-l vază“.

răspunse femeia cu tărie.

„Și face el minuni?” mai întrebă Zilla.

„D'apoi ce alta să facă? nu e mare lucru la el să alunge un deochiu — ducă-se pe pustii.”

„Atunci, poate că și rabinul nostru e în stare s'o facă?” — strigă Zilla cu o speranță vie.

Femeia dădu din cap. „Asta ai mai auzit'o dumneata vre-o dată?”

„Nu“.

„Apoi vezi. Nu că vreau să vorbesc de rău pe preoții Domniei-voastre, — dar tare 'mi-e milă când văd că dă necazul și suferința pe o biată ființă care nu poate aprinde o candelă la icoanele sfinților mucenici, cum fac eu. Nici odată băeții mei n'au străbătut oceanul, fără să aprind o candelă la icoana Fecioarei-Prea-Curate”.

„Și ajungeau cu bine?”

„Totdeauna; așa să le ajute Dumnezeu tuturor mamei lor de copii”.

IX

Cu cât se gândia mai mult biata mamă la cuvintele acestea ne mai auzite, cu atât era mai obsedată de ele. Știință și judaism erau lucruri necunoscute ei; poate că acea stranie putere a păgânului Papă stăpânea chiar lumile necurate. Poate că religia lui neînțeleasă avea într'adevăr darul de a mântui, pe care a ei nu-l avea. De ce să nu meargă la Roma?

Călătoria, ce-i drept, i se arăta tot așa de grozavă ca și o expediție la pol unui muritor de rând. În Germania ar fi fost gata să plece. Era în drumul cel uriaș al emigrațiunei evreești. Dar Roma? Nici nu știa măcar unde se află. Totuș noul ei meșteșug de a scrie, simțea în sine, îi va ajuta mult în primejdiile prin care avea să treacă. Va putea să citească numirile stațiunilor de cale ferată când trenul va întârzia mai mult.

Și, isteată ca toți cei apăsați de griji nu-și trădă gândurile nelegiuite care o frământau.

„P-a-p-a Papa“ silabisia ea în abecedar, în auzul lui Brum, „Papa“.

„Ce este asta Brum?“

„O! nici odată n'ai auzit mată de Papa?“

„Nu“.

„E un fel de prim-rabin al romanilor catolici.“

Poartă vestminte scumpe. Regi și împărați tremurau odată înaintea lui“.

„Și acum nu?“ întrebă ea cu vioiciune.

„Nu, asta era în evul mediu, cu sute de ani înainte. Puterea lui era temută în Vârsta Intunericului.“

„Vârsta Intunericului?“ repetă Zilla cu o nouă speranță vagă.

„Da, când toată lumea era înecată în superstiții și ignoranță, mamă. Atunci toată lumea credea în el“.

Zilla tremura — simțea o turburare lăuntrică. „Atunci, nu mai poate face nimic“—zise ea cu o voce stinsă.

Brum râdea. „O, ba ași putea spune că face tot așa de multe ca și atunci. Intr'adevăr, mii de pelerini se mai duc să-i sărute picioarele. Vorbesc de puterea lui asupra vremurilor — cu alte cuvinte de puterea lui pământescă. Nu mai stăpânește nici o țară; tot ce are e Vaticanul; acesta însă e plin cu tablourile cele mai mari ale lui Michel Angelo și Rafael“.

„Rafael—asta sună evreește”—îngână ea. Ar fi vrut să întrebe în ce țară se află Roma, dar îi fu teamă să nu se dea de gol.

„Brum râse iar. „Rafael, evreește. Ba, așa și este! E cuvântul ebraic care înseamnă „leacul lui Dumnezeu“.

„Leacul lui Dumnezeu!“ repetă Zilla trăsniță. S'a hotărât acum de-a binelea.

X

„Ști ceva Iosef?“—zise ea în „idiș“ pe când ședea într'o seară de vineri la gura sobei, după culcarea lui Brum. „Am aflat de un nou doctor, mai bun decât toți ceilalți!“ Era, la urma urmei, doctorul, lecuitorul care alungă deochiul, ce vedea ea în Papa, iar nu preotul unei religii străine.

Iosef dădu din cap. „Vrei să arunci bani afară“.

„Mai bine decât să arunc speranța“.

„Bine, să vedem, cine e?“

„Trăește undeva departe“.

„Iar în Germania?“

„Nu, în Roma“.

„In Roma? Ei bine, dar asta e la capătul pământului—în Italia!“

„Știu că e în Italia“—zise Zilla bucuroasă de această informație. „Și ce este? De ce n'ași putea străbate și eu această depărtare?“

„Dar nu știi să vorbești italienește!“

„Și ei nu știu englezește!“

„Vorbe, vorbe fără rost. N'ași putea să te las singură într'o țară străină, și acum în toiul sezonului, nu pot părăsi fabrica“.

„Nu e nevoie să vii cu mine“—zise ea ușurată. „Voi avea pe Brum cu mine“.

„Brum!“ tresări el.

„Brum știe toate, crede-mă, Iosef, în două zile învață italienește“.

„Lasă, lasă...“

„Și la întoarcere va putea să vadă. Va putea să-mi arate și mie totul—și tablourile d-lui Rafael „Ieacul lui Dumnezeu“ — șopti ea în sine.‡

„Ai să-mi lipsești tocmai de Paște. O ! Destul !“

„Ne vom întoarce curând, înaintea Paștelui”.

„Oh, femeile ! A-tot-puternicul n’ar fi avut odihnă în ziua șaptea dacă n’ar fi lăsat femeea încă necreată”.

„Ție îți pasă puțin dacă Brum trăește sau moare”.

„Tocmai de aceia, pentru că mă gândesc la el, te întreb, cum veți trăi pe drum ? Și unde veți găsi în Italia hoteluri cușer ?“

„O s’o ducem cu ouă și cu pește. Dumnezeu ne va ierta dacă farfuriile nu vor fi curate”.

„Dar cum o să vă săturați fără carne ?“

„Astea sunt numai vorbe ; când eram lipsiți de mijloace, am dus’o și fără carne”. Iar în sine, se gândea: „De-ar ști numai cât timp nu m’am atins de nimic Lunea și Joia“.

XI

Și acum, Brum străbatea în sfârșit marea strălucită, minunată, simțind numai vântul pe frunte și sarea în nări. Era o dimineață răpitoare de primăvară ; întinsul nesfârșit al mării scânteia ca nenumărate diamante, și Zilla simția binecuvântarea Domnului Prea Mărit plutind deasupra pelerinajului lor straniu. Era îmbrăcată cu un gust

ales, astfel că puțini ar fi putut bănuia ignoranța ce se ascunde sub mătășurile ei.

„Mamă, se vede acum Franța?“ stăruia el curând.

„Văd niște stânci albe” — zise ea în sfârșit.

„A, dar astea sunt stâncile albe ale vechei Englitere. Privește în cealaltă parte”.

„In partea cealaltă mă și uit. Văd niște stânci albe care vin spre noi”.

„Cum? și Franța are stânci albe“ se întrebă Brum mirat.

Tot drumul până la Paris o plictisi cu descrierea Franței. Zadarnic căuta dânsa să-l priceapă. Minte ei nedepinsă, vocabularul ei sărac, nu puteau da băiatului noi elemente cu care să împletească o lume a închipuirii. Tot ce vedea, erau copaci, și case pe alocurea, și biserici. Și iar copaci. Ce fel de copaci? Verzi, Brum!

O întrebă apoi de Sena.

„Da, văd o apă mare” -- se îndură ea să spună în sfârșit.

„Asta e, Sena! Isvorăște din Coasta de Aur, curge spre nord-nord-vest, apoi spre vest, și iar nord-vest, până când se varsă în canalul englez. E de două ori și ceva mai mare ca Tamisa. Poate vezi și afluenții cari se varsă într'însa, râurile mai mici, Oise, Marna, Yonne”.

„Nu e de mirat că îngerii răvnesc la el!” — se gândea Zilla cu mândrie.

Ajungând la Paris, au tras, după sfatul unui prieten de călătorie, la un hotel din gara Lyon

unde spre marea bucurie și spre uimirea Zillei, fiecare îi vorbea în englezește, și lua englezeasca ei ca excelentă — o constatare plăcută care va trebui să se reînnoiască la fiecă stație, și care-i întărea speranța într'o reușită deplină.

„Ce sgomot mare e în Paris“ — zise Brum când străbătu bulevardele. Iși puse în gând să și-l închipue după sgomotul ce răsuna pretutindeni, căci mama, drept răspuns la întrebările lui de nemulțumit explica numai atât: Că vede niște copaci înșirați dealungul străzii și oameni gălăgioși fără rușine, cari ședeau afară la răcoare, în jurul unor măsuțe și beau“.

„O, ce plăcut! Dar nu zărești nicăeri Notre-Dame?“

„Ce e aia?“

„O catedrală falnică, mamă, și foarte veche. Caută cu privirea două turnuri. Măine dimineață mergem acolo, cel d'întăiu“.

„Măine dimineață luăm întăiu trenul. Cu cât ajungem mai curând la doctor, cu atât mai bine pentru noi“.

„O, dar nu putem pleca din Paris fără a vedea Notre-Dame cu zidurile ei artistice, pe Quasi-modo poate, și toate cele descrise de Victor Hugo. Ce dracu avem de văzut colo în Italia? — zise el disprețuitor.

„Ba ai să vezi pe dracu dacă ai să calci prin asemenea locuri“ — răspunse Zilla care, pe lângă necazul ce avea cu descrierile, mai era îngrijată

să nu aștepte pentru o nimica toată pe Dumnezeuul lui Israel.

„Dar nu numai odată am fost cu băeții la catedrala St. Paul” — zise Brum.

„Cine, tu?” Asta o cam neliniști.

„Da. E așa de înălțător acolo — geamurile colorate și orga... Dar și catedrala Abbey e destul de măreață ; mă făcea aproape să țip de bucurie. Totdeauna mi-a plăcut s'ascult muzica cu ochii închiși — adăugă el cu o voioșie silită — dar acum s'a isprăvit”.

„Asta n'ar fi plăcut lui tata“ — îl dojeni Zilla cu blândețe.

„Lui tata nu 'i-ar fi plăcut nici să citesc *Inălțarea Pelerinului*“ — răspunse Brum. „El nu pricepe lucrurile astea. Să mergem la Notre-Dame — nu e nimic“.

„Nu nu, mai bine să lăsăm toate locurile acestea pentru la înapoiere când le vei putea privi cu ochii tăi“.

Prea târziu i-a venit în minte că a lăsat să treacă atâtea ocaziuni fără a lămuri lui Brum adevăratul scop al călătoriei lor.

„Dar Sena, cel puțin” — stăruie el. „Putem merge într'acolo chiar noaptea asta“.

„Dar ce poți vedea noaptea?” — strigă Zilla.

„Oh, mamă, ce fermecător era când ne uitam de pe podul „Londra” noaptea întorcându-ne de la palatul de Cristal“.

În sfârșit, Zilla primi să-i facă pe plac, și, după

ce luară masa cu pește din care Brum n'a prea mâncat cu poftă, au fost încredințați de portarul hotelului unui birjar cu nasul umflat și roșu care trebuia să-i și readucă. Zilla se gândea aiurea, la casa ei din Dalston, cu focul din sobă reflectat pe ghiveciurile de sticlă, pline cu flori artificiale.

Trăsura se opri pe cheiu.

„Ei” — șopti Brum ținându-și răsuflarea.

„Prostule — zise Zilla, bine dispusă — nu e nimic decât apă — aceeaș apă ca și la „Londra” — Dar sunt și lumini, nu?”

„Da, sunt și felinare” — răspunse ea veselă.

„Unde e luna?”

„Unde e întotdeauna — pe cer”.

„Nu lasă ea o dâră de argint pe apă?” — întrebă el cu un suspin în glas.

„De ce plângi? mama nu-ți vrea răul”,

Și îl strânse cu duioșie la piept ștergându-i lacrimile în sărutări.

XII.

Trenul spre Elveția porni așa de curând că Brum nu avu nici timpul de a spune rugăciunile de dimineață; dar de oarece în compartimentul lor nu mai erau alții, își puse filacterele și șalul ritual cu dungile albastre.

Zilla sta deoparte, plină de admirație pentru memoria lui, ascultând recitățile care țineau de un ceas aproape.

„Ferice de mine — îl întrerupse ea la un moment dat — că nu am de spus atâtea rugăciuni ! M'ar obosi”

„Ciudat lucru — răspunse Brum — spuneam tocmai acum *„Lăudat fi tu, Doamne, Dumnezeul nostru, care nu m'ai făcut femeie“*. Dar femeea trebuie și ea să se roage, mamă. Altminterea la ce s'ar fi tipărit și o rugă aparte pentru ea, spre a înlocui pe a noastră : *„Care m'ai făcut după voința Lui?“*”

„A, asta e numai pentru femei învățate. Numai ele se roagă“.

• „Oricum, mamă, cred că vei primi să spui și mată binecuvântarea care urmează. Spune-o după mine, te rog“.

Ea repetă supusă cuvintele ebraice, și apoi întrebă :

„Ce înseamnă asta ?”

„*Lăudat fi tu, Doamne, Dumnezeul nostru, care deschizi ochii celor orbi“*.”

„O, bietul meu Brum ! Invață-mă și pe mine ! Spune-mi-o iarăși în ebraică !

Neconținut repetă, până când o putu spune singură ca apa.

Și de atunci, în tot timpul călătoriei buzele ei se mișcau mereu rostind'o. Deveni un talisman — un legământ cu Dumnezeu — singurul lucru care i-a lipsit.

„*Lăudat fi tu Doamne, Dumnezeul nostru, care deschizi ochii celor orbi“*.”

XIII

Senzația nouă pe care a avut-o în călătoria prin Elveția, erau munții. Brum încă nu văzuse munți, și gândul de a fi între cei mai înalți munți ai Europei, 'i dădea fiori. Nici chiar ochii Zillei nu i-au putut trece cu vederea. Dânsa îi arăta în trăsături mari, care însă nu se potriveau de fel cu închipuirea lui Brum asupra Alpilor.

„Vezi, colo, sus, ghețarii uriași cari alunecă încet-încet de vale strălucind ca nămeții din regiunile polare?”

„Nu, nu văd nimic” — zise ea.

„A! să mai așteptăm până se apropie Mont Blanc”.

Mont-Blanc îl obseda; cunoștințele lui geografice nu erau destul de amănunțite ca să-și dea seama cât de departe era drumul lor de priveștiștea lui. Și'l închipuia de o înălțime care domină toată Elveția, cum domină turnul unei catredale un orașel întreg.

„Mont-Blanc e la 15.784 picioare deasupra mării” — zise el cu însuflețire. „Pe culmele lui, zăpada e veșnică, dar n'ai s'o poți vedea pentru că e deasupra norilor”.

„E în cer atunci” — zise Zilla.

„În cer e Dumnezeu — răspunse Brum cu un aer solemn, și isbucni cu versurile lui Coleridge din cartea lui de școală:

„Dumnezeu! se aude din torente ca un chiot
de neamuri.

Dumnezeu! răspund într'un ecou ghețarii.

Dumnezeu! cu glas domol, cântați voi râuri
din vale!

Și voi, dumbrăvi de pini, în freamăt tainic
suflețesc!

Și prind și ele glas, zăpezile de pe înălțimi
Și tună în căderea lor amețitoare: Dumnezeu!”

„Care deschizi ochii celor orbi“ — îngână Zilla.

„Torentele care năvălesc la vale, sânt cinci la
număr“ — adăogă Brum.

„Și voi, cinci sălbatice torente, cu mândra
voastră voioșie“...

„După astea, mamă, vei recunoaște Mont-Blanc.
Il vezi acum?“

„Stăi, — mi se pare că vine“.

Dânsa 'i anunță acum sigur apropierea lui Mont-Blanc pe care'l descria cu ghețari, cu torente, cu vârful până la Dumnezeu.

Fața lui Brum strălucea.

„Puiul mării! Ți-ași putea și da Mont-Blanc-ul“
— se gândea ea înduioșată.

XIV

Multe alte convorbiri duioase avură loc între mamă și fiu în timpul acestei călătorii lungi și obositoare, spre sud.

— Cum ajungem în Italia. s'a isprăvit cu zăpada“
— explica Brum. „Italia e țara frumuseței — plină
cu soare și cu un cer totdeauna albastru. E țara

zeilor din vechime: Venus, zeița frumuseței, Junona cu păunii, Jupiter cu trăsnetul în mână, și mulți alții“.

„Și eu credeam că Papa e creștin” — zise Zilla.

„Și este chiar. Vorbesc de trecut când lumea nu credea în creștinism”.

„Dar atunci erau Evrei toți“.

„O, nu, mamă. Erau pe atunci zeii păgânii în cari credeau neamurile din Roma și Grecia. În Grecia, zeii aceștia’ și-au schimbat numele”.

„Așa!” — făcu Zilla cu un ton disprețuitor. „Se vede că au vrut să’și încerce norocul din nou. Și ce s’a făcut cu ei acum?”

„La drept vorbind, nici nu au fost aievea pe acolo”.

„Și totuși, lumea credea în ei? Cum era cu putință?” Zilla făcu o mină trufașă; și murmură în chip mecanic apoi: *„Lăudat fi tu Doamne, Dumnezeuul nostru, care deschizi ochii celor orbi”*.

„Ei bine, dar acum în cine crede lumea?”

„In Papa!” ’i reaminti Brum. „Și totuși el nu e zeu adevărat“.

Zilla simți o lovitură în inimă.

„Dar se află acolo aievea”—stăruî ea cu sfială.

„O, da, se află el, acolo, de vreme ce pelerinii din toate părțile lumii vin să-i ceară binecuvântarea”.

Speranța ei se reîntări.

„Dar aceștia toți n’ar veni dacă Papa nu i-ar face într’adevăr bine”.

„Bine, mamă, dacă judeci astfel, atunci după mată ar trebui să credem și noi în Crist.

„Sst, Sst! Cuvântul oprit o înfricoșă. Se simți rece și mută. A trebuit să-și amintească chipul femeii care aprinde focul ca să-și recapete încrederea. Lucrul s'a lămurit acum. Brum nu trebuie să știe nimic; lipsa lui de credință ar putea strica totul.

Amăgirea trebuia lăsată să dănuiască mai departe până când va deschide ochii — nu numai în sens figurat.

XV

După Mont Blanc, toată atențiunea lui Brum fu atrasă de turnul înclinat din Pisa. „E una din minunile lumii — zise el — din cele șapte câte sânt cu totul”.

„Da, e o lume minunată — răspunse Zilla — nici n'am visat'o înainte”.

Și într'adevăr, Italia începea să-i atingă coarde adormite. Chiparoșii, apusul de soare pe munți, orașele albe ațipite pe dealuri sub vraja cerului albastru—toate acestemanifestări strălucite ale unei frumuseți reale, începeau să 'i pătrunză în suflet sub biciul întrebărilor nesfârșite ale lui Brum. Natura cu împletirile ei năzdrăvane, îi vorbea altfel decât fenomenele ei obicinuite. Răspunsurile ei către Brum erau spre cinstea Italiei.

Florența aminti băiatului de Romola. El Istorise mamii de Savonarola. „L'au ars, pe rug!“

„Cum!“ — strigă Zilla — „au ars pe un creștin!“ Nu e de mirat, atunci, că ardeau pe Evrei! Și pentru ce?“

„Voia binele poporului. Toți oamenii de bine suferă“.

„Astea sânt prostii Brum. Numai cei răi suferă.“

Apoi, se uită la fața lui istovită, albă, mai trasă acum, după oboseala unei călătorii fără sfârșit, și uluită de cuvintele ce-a rostit, tăcu molcom.

XVI

În sfârșit ajung în Cetatea Eternă unde mai fac o raită de câteva ceasuri bune. Dar caută-l pe Papa unde nu-i!

Lăsându-l în pat pe băiat, Zilla luă a doua zi dimineață o trăsură și porni la Vatican, unde știa dela Brum că locuiește, și ceru să-l vază.

O gardă strălucită, elvețiană, o fixă cu privirea și o îndreptă cu degetul să se ia după șirul de oameni — pelerinii. Li s'a dat un registru în care să-și înscrie numele, și mulțumind lui Dumnezeu că a învrednicit-o să cunoască scrisul, urcă încet o cascadă falnică de trepte trecând printre figurile înfricoșătoare cu coifuri pe cap, în Capela Sixtină unde rămase uluită de lumea care privia sus la tavan cu ochiane ori se uita în oglinzile dimprejur. Zilla căta și ea sus prin întuneric până

ce-i înțepeni gâtul. dar, nici semn de papă. Intrebă pe ușier dacă nu e cumva el, Papa, dar își dădu seama că engleza nu e la urma urmei, o limbă universală.

Se întoarse abătută să vază de băiat și să-și întocmească un plan de campanie.

„Marele doctor nu era acasă—zise ea—trebuie să mai așteptăm puțin“.

„Și ai dat zor mereu, în toate părțile! — mormăi băiatul.

Brum rămase în pat, în timp ce Zilla se duse în altă odă după de-ale mâncării. O doamnă în vârstă, bine îmbrăcată, care ședea aproape, văzând că mănca de post ca și dânsa, și luând'o drept catolică, intră cu ea în vorbă, într'o englezescă străină, despre băiatul orb a cărui sosire o observase.

Zilla o întrebă cum ar putea face să ajungă la Papa; și doamna 'l arătă cât e de greu.

„Ah, timpurile acele binecuvântate de dinainte de 1870! Ah, ceremoniile acele strălucite din catedrala St. Petru! Vă aduceți aminte de ele?“

Zilla dădu din cap. Faptul că doamna cu care avea aface o lua drept ccreligionară a ei, o încurcă.

Dar i-a rămas totuși în minte catedrala St. Petru. Brum i-a spus doar dinainte că era casa de rugăciune a Papei.

Scurt, nu-i rămânea decât să pândească pe acolo prilejul de a da de el și a-l îndupleca să

alunge deochiul. O fericită inspirație mai avu, să cumpere fotografia Papei, și trecând peste impresia repulsiunii ereditare pe care o avu la început când își aruncă privirea asupra crucifixului ce-i atârna de gât, observă cu băgare de seamă fața Pontifului și vestmintele papale.

Apoi, când Brum se simți destul de bine pentru a se da jos din pat, porniră amândoi cu un birjar anume instruit, fără să afle băiatul, la catedrala St. Petru.

Era pentru întâia oară când Zilla călca într'ocatedrală; și în fața măreției și gloriei dinăuntrul ei, fu pătrunsă de un gând înălțător al unui Dumnezeu mai mare decât acela pe care-l slăvea în sinagoga ei săracă. Păși înainte solemnă ducând pe Brum de mână, cu pieptul agitat de suspinele înăbușite de speranță.

Ochii îi umblau în toate părțile în căutarea Papei; dar în sfânta și în dumnezeiasca liniște a cuprinsului întunecat, în tainica scânteire a luminilor numeroase de dinaintea altarului cu coloane de aur lucitor, uita din când în când de grija de a nu'l găsi.

„Unde suntem mamă?” — zise Brum.

„Așteptăm pe doctor“.

„Dar unde?”

„In sala de așteptare“.

„Pare să fie foarte mare, mamă”.

„Nu, ne plimbăm de jur împrejur”.

„Miroase a ceva straniu, — nu știu, — a ceva religios“.

„O, prostii” — râse ea în silă.

„Știu cam a ce miroase; a stâlpi reci de marmoră, a geamuri închise și colorate”.

Sângele ei îngheță la sensibilitatea aceasta trădătoare.

„E mirosul medicamentelor”—șopti ea. Ii venea greu s'o spună, din pricina istețimei lui.

„Mă simt ca în catedrala St. Paul sau Abbey”—stăruie el—„când închideam ochii ca să ascult orga mai bine“. Abia sfârși de vorbit, când o muzică ușoară, îngerească, porni să însuflețească falnicul locaș de piatră.

Brațul lui Brum se strânse convulsiv; pe fața lui de orb se zări o lumină. Și mama și fiul fură surprinși de zvonul acesta, și amuțiră. În inima Zillei, farmecul acesta desăvârși confuzia ei, și cum măreția aceasta răsunătoare îi pătrundea și mai adânc în suflet ridicând-o până la înălțimea falnicului DOM, uitase acum totul. În vraja care o cuprinse, simțindu-se aproape de Puterea Le-cuitoare,—nu mai răspunse lui Brum, ci rosti cu lacrimi în glas, binecuvântarea ebraică:

„*Lăudat fii tu, Doamne Dumnezeuul nostru, care deschizi ochii celor orbi*”.

Între timp, Brum leșinase și atârna greu de brațul ei.

Când Brum se trezi în pat din leșinul greu în care căzuse, povesti cu mirare visul-aevea dela catedrala St. Paul; iar Zilla îl asculta mută și supusă, căci doctorul o oprise să excite pe băiat. Speranțele ei totuși erau mai mari ca totdeauna, căci doamna bogată care în catedrala St. Paul apăruse dindărătul unei coloane aducând cu multă bună voință apă de Colonia pentru nefericitul Brum, se interesa mai de aproape de această pereche, și făgădui coreligionarei o intervenție pentru a fi primită la cea dintâi recepție a Papei. Doamnă de vază, din lumea mare, s'a ținut de cuvânt; dar, din nenerocire, tocmai când veni ziua hotărâtă Brum căzu greu bolnav și nu avu voe să se miște din pat.

Zilla, mai căși perdu capul. „La urma urmei, și dacă vom scăpa prilejul!... Dar s'ar putea să nu mai revină”.

„Brum—zise ea în sfârșit—ziua de azi e unică. Cine știe cât timp, doctorul de ochi va mai primi. Ce zici puiule, n'ai putea să mergi?”

„De ce nu vine el încoace, ca alți doctori?”

„E prea mare”.

„Bun, cred că mă simt în puteri s'o fac. E de nesuferit zăcutul acesta în pat. Inchipui-ți, să vii la Roma. și să nu vezi nimic!”

Cu o grijă deosebită l'a îmbrăcat și înfășurat pe Brum: iată-i în sfârșit pe amândoi șezând

într'o anticameră a Vaticanului, la olaltă cu alți 20 de pelerini cari șoptesc în limbi diferite.

Zilla avea o încredere oarbă în puterea aceea plină de taină, cu glas de muzică pornind din înălțimi, care nu va lasă desigur, după o călătorie atât de obositoare și după atâta așteptare, să dănuiască vechiul întuneric; răutatea vrăjitorilor nu va putea înfrunta sfântul duh al Soarelui-Răsare. Brum, de asemenea, după un pelerinaj atât de lung, înconjură pe doctor cu o aureolă și îl socotea un fel de o opta minune a lumii.

Sprijinit, fără puteri, de brațul mamei, dar făurindu-și visuri frumoase, Brum simțea în jurul lui o lume de suferinzi așteptând ca și dânsul să intre la doctor, ca în zilele de demult, în spital,

Urechea lui era mereu isbită de tng-ting-ul clopoțelului care chema pe suferinzi, unul câte unul.

De-odată, un val de evlavie coprinse mica și bogata adunare; inima Zillei începu să bată cu putere; în încăpere se lăsă o ceață prin care se ivi un chip înalt, cucernic, în vestminte stranii, cu o înfățișare de vultur îmblânzit în binecuvântare și strălucind ca un Dumnezeu.

Atunci se pomeni fără voie în genunchi cu Brum alături de ea, în timp ce chipul-minune pășia între rândurile de cuvioși.

„De ce, mamă, să stau în genunchi” șopti încet Brum.

„Sst, Sst“.—îl opri ea „Marele doc—? dar șovăie
în fața cucernicului părinte — „Marele lecuitor
e aci”.

„Marele lecuitor“, găfâi Brum—fața lui fu tran-
sfigurată de o viziune de extaz—„*care deschide
ochii celor orbi*“ îngână el, căzând mort cu fața
la pământ.

A MURI ÎN IERUSALIM

Cu cât creștea mai mare, Isac Levinsky, și cu cât privea mai de aproape lumea, cu atât se simțea mai înjosit cu rabinul rusesc pe cate Cerul l'a ales, tocmai lui, să-i fie tată.

La început i se părea destul de firesc să strige și să se clatine în rugăciuni în mica sinagogă, totdeauna plină, din Spitalfields, și se bucura de reflexul de glorie ce se revărsa asupra lui, ca fiu și urmaș al bine-văzutului Maggid (predicator) care ținea cuvântări biblice de către 3 — 4 ore încântând până și pe cei din cartierul West-End cu farmecul și iscusința lui. Dar de timpuriu, încă în viața lui de elev la școala englezească, — în care filantropii atotputernici grăbesc anglicanizarea generațiilor tinere — băgă de seamă că alți părinți nu se fac de ocară arătându-se în lume în caftan, cu tichie pe cap și cu perciuni ca în Răsărit; ba că unii — o, fericite de fii lor — abia se deosebesc de dascălii inșiși.

Când mai-marii Ghetto-ului, văzând talentul lui la desemn, l'au băgat ucenic la un litograf,

a îndurat chinuri de moarte la gândul că părintele avea să vină pentru semnarea contractului.

— „Ai putea să îmbraci o haină mâine“, îl rugă el în jargon.

Barba lungă și neagră a Maghidului se ridică încetîșor din foaia mîncată de moli a unui talmud babilonian în care urmărea tratatele privitoare la taxele de jumătate șekel de fiecare cap de om din vechea Palestină. „*Dacă ia din a doua dijmă, or din venitul anual al Sabatului* — îngâna el cu glasul cântăreț — „*trebuie să mănânce totul în cetatea Ierusalim*“. Când dădu însă de mina supărată a băiatului, orașul de visare pieri, templul strălucit al lui Solomon se făcu pulbere și se pomeni iar în exil.

— Să îmbrac o haină?“ repetă el dulceag. „Dar bine, nu știi că e împotriva legii să mă arăt în lume ca un păgân? Am emigrat aci în Anglia ca să fiu liber, să port vestmîntul evreesc și de aceea m'a binecuvîntat Dumnezeu“.

Isac abea își stăpâni un „Afurisit!“ precoce.

Auzise el de multe ori povestea cu crudul țar Nicolae care a încercat să facă pe evrei să se îmbrace ca creștinii nutrind gândul de a-i asimila pe nesimțite; de poliția care smulgea urâtele basmale cu care își înfășurau capul femeile măritate spre bucuria nespasă a celor frumusele care își lăsau atunci părul să crească bogat, plin de farmec, precum și de legendele mai vagi cu nouii recruți siliți de sergenții lor să îngenuche pe pie-

tricele mici, sfărâmate, până când li intrau în cap bunătățile creștinismului.

Cum l'ar fi durut pe Maghid dacă ar fi știut cu ce simpatii potrivnice ar asculta acum Isac legendele acestea !

„Orbi smintiți !” se gândea băiatul, din ce în ce mai amărât. „Să-și închipue că religia se ascunde în haină, ca ceva ce poți duce în buzunar ! Apoi acolo și zace cea mai mare parte din religia lor — în buzunar !” Și se cutremura de această vedenie a fanatismului respingător, negustoresc.

„Când mă gândesc numai la o fată care mi-ar fi dragă și pe care ași trebui s'o văd cum își tunde părul fermecător ! Cât despre recruții aceia, era o lecție pentru ei ca să se ferească și mai mult de creștini. Par'că judaismul e mai îngăduitor ! Bătrânul nu se gândește niciodată la chinurile pe care le îndur eu, — la pietrele mici, ascuțite pe care mă pune pe mine să îngenuchez”. Și privind în viitor cu ochiul ambițios al omului conștient de vrednicia lui, vedea caftanul părintelui întunecându-i viața.

II.

Într'o seară de Vineri, după ce Isac își făcuse anii de ucenicie, în casa Maghidului domnia îngrijorarea în locul pacii de Sabat. Scaunul de lângă masă, al lui Isac, era gol. Colacul împletit

părea fără sare, vinul din cupa sfințită, fără aromă.

Mama nu mai contenea cu fel de fel de presimțiri.

— „Nu turbura Sabatul” — o muștra cuvincios înțeleptul în caftan, și citea din talmud: *Nimeni nu-și scrântește un deget fără să fie hotărât de Cel-de-sus*“.

— Isac s'o fi dus să mănânce alt-undeva”, își dădu părerea sora mai mică, Miriam.

— Copiii și nebunii adevăr grăesc“, zise Maghidul ciupindu-i obrazul.

Și trebuiră să meargă la culcare fără să'l vadă, cași când ar fi fost o seară obicinuită; în timp ce el petrecea cu prieteni ștregari dela litografie. Așteptară până ce lumânările sfârâiră stingându-se și, urcând apoi scările, par'că presimțeau ceva în întunericul prin care dibuiau. Mai tremurau și de frig, căci în sobă nu mai rămăsese decât cenușă curată; femeia care vedea de foc, dăduse ultima raită pe la ceasurile nouă, iar dâșii nu se puteau atinge de vreun sfeșnic or de clește.

Zorile arătară ochilor nedormiți ai mamei, patul băiatului tot gol. Și îi mai arătară și odaia golită de rufărie, de cărți și de desemnuri, ceea ce ar fi descoperit încă seara, în ajun, dacă credința n'ar fi oprit'o să intre cu o lumânare.

— „Doamne Dumnezeule!” țipă ea. Îi fugise băiatul.

Începu să-și frângă mâinile, să jelească cu o amploare orientală, și si-ar fi smuls părul din cap dacă în locul lui n'ar fi avut o perucă neagră

bine potrivită de obicei, dar sucită acum într'o parte în frământarea ei dureroasă.

Maghidul își păstră mai bine sângele rece :

— Poate că vom da de el în sinagogă“,— zise el tremurând.

— S'a dus, nu mai vine înapoi niciodată ! Vai mie !“

— Până acum n'a lipsit nici o Sâmbătă dela slujbă“,— stăruie Maghidul. Dar se frângea inima în el de teamă ca vorbele ei să nu fie adevărate. De mult simțea că Anglia care a sucit capul multor enoriași din comunitatea lui chiar, vrea să-i răpească băiatul, dar nu s'a prea temut de asta. Predica lui din aceia dimineață era o exegeză înțeleaptă fără nici o legătură cu tulburarea lui sau cu restul lumii dimprejur. Sufletul lui era în Ierusalim, și visa reîntoarcerea lui Israel, când-va, în viitor. Când se înapoiea acasă, găsi o scrisoare lăsată de poștar. Nevastă-sa se grăbi s'o deschidă.

„Ce vrei să faci?“ strigă el. „Nu acum,—când Sabatul va fi asfințit“.

„Nu pot să aștept. E dela el—dela Isac“.

„Așteaptă incaltea până vine femeia care drege focul“.

Drept răspuns mama rupse plicul. A fost cea mai îndrăzneată faptă din viața ei—cea dintâia călcare a datinelor. Rabinul rămase neputincios locului și o asculta buimac cum 'i citea plângând conținutul.

Scrisoarea era în ebraică (deoarece nici unul din părinți nu cunoștea limba engleză), și în-

cepea de a dreptul, fără dată, fără adresă, fără formalități de afecțiune. „*E ultima oară când mai scriu în limba sfântă. Sunt sătul până în gât de evrei, un popor fanatic și nerecunoscător, care trăește în lume când nu mai e nevoie de el, fără patrie și îndărătnic în fața sângelui atâtor neamuri care îl cheamă cu brațele deschise. Nu încercați să mă regăsiți, mă duc într'o lume nouă. Ștergeți numele meu, cum și eu îl șterg pe al vostru. Să fie ca și când n'am fost născut nici odată*”.

Mama scăpă jos scrisoara și începu să țipe nebună : „Eu care l'am născut ! Eu care l'am născut !”

— Fii pe pace !” zise tatăl cu mâinile tremurânde, dar cu glasul hotărât. „E mort. Domnul l'a dat, Domnul l'a luat ! Fie numele Domnului binecuvânt. Începând de astăzi, vom șede pe jos șapte zile. Acum însă e Sabat”.

— Sabatul meu s'a dus pentru totdeauna. Tu mi-ai gonit băiatul cu rugile tale fără sfârșit”.

— Ba ni l'a luat Dumnezeu pentru păcatele tale, nelegiuito care calci Sabatul ! Tăcere, când fac rugăciunea !

— Isac, fiul meu unic ! Vom spune Kadiș (rugăciune pentru morți) după el, dar cine va spune după noi ?”

— Tăcere, când fac rugăciunea !

Rosti rugăciunea până la capăt, dar dejunul rămase neatins.

III.

Recitind scrisoarea, bieții părinți își dădură seama că ce era mai rău s'a întâmplat. Aluzia la „sânge“ și la „lumea nouă“ vorbea destul de lămurit. Isac a fost subjugat de farmecile vreunei femei frumoase de altă credință, s'a însurat cu ea într'o biserică și au emigrat împreună în America. Vrând nevrând trebuiau să-l șteargă din sânul familiei.

Și așa trecură ani după ani, turburați de umbra unui mort care trăia. Singura rază de fericire veni la nunta Miriamii care păși sub baldachin cu președintele comunității, un negustor de mărunțișuri. E adevărat că soțul ei vorbea curat englezește și se îmbrăca ca orcăre funcționar — hei, dar în zilele astea de decădere trebuia să se mulțumească și cu un ginere care ținea cel puțin Sâmbăta prăvălia închisă.

Într'o seară, câțiva ani după fuga lui Isac, Miriam își citea foaia săptămânală, — singura care o ținea în curent cu lumea și mișcarea dintr'însa — când scoase deodată un țipăt.

— Ce este ? întrebă bărbatul ei.

— Nimic... credeam... Și se uită mai deaproape la trăsăturile aspre ale unui cap înclinat spre o carte.

— Dar nu, nu era cu putință !

„Domnul Ethelred P. Wyndhorst, ale cărui însușiri bogate l'au făcut atât de popular, lucrează

acum într'o nouă direcție. Se vorbește de o comedie pe care o scrie pentru doamna Donald O'Neil care, precum se știe, i-a servit de model pentru tabloul expus actualmente la Clubul de arte „Azur”. Marea comediană va apare în această piesă, la toamnă. Fericitele jocuri de cuvinte ale d-lui Wyndhorst au trecut dese ori din gură în gură; rămâne însă de văzut dacă va ști să le dea acelaș farmec în gura eroilor săi”.

Ce aveau de a face splendorile acestea din alte lumi cu Isac Levinsky? Cu Isac și femeia lui creștină de dincolo de Atlantic?

Și totuși... totuși Ethelred P. Wyndhorst aducea mult cu Isac... curba caracteristică a nasului, sprâncenele acele groase. Poate că Isac o fi ajuns pictor-portretist. De ce nu? O aquarelă făcută de el împodobește și acum salonul ei. La gândul acesta pieptul 'i se umflă de mândrie. Dar nu! Portretul din ziar nu era se vede bine desenat și semăna numai întâmplător cu fratele ei. Oftă și aruncă foaia.

Totuși nu se putea despărți de gândul acesta care o muncea, o îmboldea, cerea satisfacție. Numele Ethelred P. Wyndhorst oricând apărea în ziar,—și se mira ea singură cât de des i se arăta ochilor, când înainte nici nu-l băga în seamă,—făcea să-i bată inima cu putere. Cumpăra și alte ziare, poate l'o mai vedea undeva și nu rareori găsea satisfacția dorită. Fără să vrea își închipui în mintea ei un tablou mareț fermecător al unei

cariere, care trebuia numai să fie semnat „Isac“. Începu să citească pe ascuns foi teatrale și mondene și își făuri o viață lăuntrică de petreceri închipuite și de adunări în lumea mare. Și din toată mulțimea asta de scrieri se desprindea ca o lăcure orbitoare numele de Ethelred P. Wyndhorst. Svonurile în jurul comediei se înmulțeau. *A fost botezată „Păcatele sociale“. Urma să se reprezinte în curând. Încă nu era scrisă. Un alt director de teatru ar fi cerut-o. S'a și pus în repetiție. A fost intitulată „Junele bohem“. Nu se va prezenta în această stagiune.* Miriam urmărirea cu băgare de seamă știrile contrazicătoare. Și într-o bună zi, iată un portret mare al lui Isac! Isac, și nimeni altul!

Era în slava cerului. Dar în jurul portretului era și o convorbire cu el. Ethelred s'a născut în Brazilia, dintr'un tată englez, inginer, și dintr'o mamă spaniolă de o frumusețe rară, care cântăminunat din vioară. A vânat mult în munții Rocky și a studiat pictura la Roma. Imaginea mamei cântând din vioară, cu peruca ei linsă și bătătoare la ochi, aduse pe buzele Miriamii un surâs de amărăciune. Și totuși nu putea să scape din mâini pe Isac. Ar fi însemnat să-l piarză pentru a doua oară. Și apoi se gândi ea isteată, peruca și cafetanul n'ar fi șezut frumos într'un ziar artistic; iar Isac care în scrisoarea lui de adio, s'a despărțit cu totul de ai lui, era liber să-și caute alți părinți, mai demni de el. Firește — proasta de ea — cum

putea Ethelred P. Wyndhorst să mărturisească copilăria unui Isac Levinsky ? Da, Isac tot mai putea fi al ei !

Ei bine va înlătura dânsa orice îndoială acum.

Știa din câte a citit, de când cu Ethelred, că autorii apar în primele seri pe scenă. Se va duce dar la întâia reprezentație a „Sfârlezei“ (acesta era titlul din urmă al piesei) și va găsi ori bucuria mult dorită ori liniște sufletească.

Făcu o plimbare în West End, spunând că se duce la o prietenă bolnavă din Bow și aștepta ceasuri întregi pentru un loc mai bun în rândul din față al galeriei, fiind prea econoamă ca să cheltuiască mai mult decât un shilling pentru o eventuală înrudire cu autorul dramatic.

Când începu jocul, inima îi se muiă. Deși pricepea puțin din convorbirile paradoxale, 'i se părea totuși—acum când privea cu ochii ei acest strălucit High-life din staluri și de pe scenă—că nu e cu puțință ca Isac al ei să facă parte dintr'o astfel de lume ; cu atât mai puțin putea fi al lui spiritul măestru care însuflețea personagiile acele de vază care se plimbau în saloane orbitor de frumoase ; iar atmosfera plină de satiră împotriva evreilor cari caută să se strecoare în societatea înaltă dându-se bine pe lângă cei mari, 'i dădea fiori de ghiață. Râdea și dânsa ca toți ceilalți, dar râsul ei venea dintr'o excitare nervoasă.

La urmă, însă, când în mijlocul strigătelor asurzitoare de „Autorul“ ! apăru Isac Lewinsky în carne

și oase, frumos ca un prinț din poveste, tot așa de impunător ca oricare Țerou din piesa lui,—Isac însu-și, maestrul încercat al înscenării, autorul sărbătorit de toată lumea aceea entuziastă—Miriam care clocotea de emoțiune, isbucni cu un țipăt plângător de bucurie.

„Isac!“ plângea dânsa cu brațele întinse peste bara galeriei.

Dar țipătul ei se perdu în aplauzele din sală.

IV.

Se grăbi să-i scrie pe adresa teatrului. Întâiul plic a trebuit să-l rupă fiind adresat din nebăgare de seamă, lui Isac Lewinsky.

Din rândurile scrise țâșnea bucuria de a’l fi regăsit pe scumpul ei Isac, precum și mândria de înalta treaptă la care s’a ridicat. Cine ar fi visat că un ucenic de litografie va ajunge să dea tonul nobilimei și tuturor celor din lumea mare? Ea însă care mai păstra aquarela făcută de el, în salonul din dosul prăvăliei în care s’a măritat, a crezut totdeauna în darurile lui sufletești. Se spunea că era însurat și plecat în America. Și, poate că da, deși se afla în Anglia. O să ’i-o mărturisească? Părinții—firește că nu voiau să mai știe de el, deși auzise de multe ori pe mama rostindu-i numele în somn. Dar ea s’a gândit deseori la dânsul, și o va primi, poate, ca să-l vadă. Se va duce la el pe ascuns când nu va fi lume, nu

va spune nimănui că e evreu, s'au că nu s'a născut în Brazilia. Tatăl se ținea încă bine, slavă Domnului, numai mama era cam suferindă. În speranța de a'l vedea în curând, se simția iarăși drăgălașa lui—Miriam.

Cu multă nerăbdare aștepta răspunsul. Dar zi după zi trecea și nu primea nimic.

Când zilele se făcură săptămâni, începu să piarză câte puțin speranța; iar când „Sfârleaza“ pe care o urmărea necontenit, fu scoasă cu totul de pe afiș, după o serie mult mai mică decât s'ar fi putut prevedea în prima seară, simți cu o ciudată resemnare că scrisoarea va rămâne fără răspuns. Se mai putea să fi greșit adresa. Dar acum nu mai era greu de aflat unde locuiește Ethelred P. Wyndhorst, îi scrise din nou.

Urmă aceeaș tăcere dureroasă. Abia după o lună de zile pricepu ea că scrisoarea ebraică pe care a trimis'o el însemna un sfârșit; că a rupt'o odată pentru totdeauna cu pulpanele încăpătoare ale caftanului de care nu se va mai apropia niciodată. Plânse a doua lui pierdere, dar cu gândul mereu la el, își răscoli amintirile duioase din copilărie și nu-i venea a crede că era într'adevăr cu neputință să se strecoare din nou în viața lui. Ii deschise orizonturi noi el; iar dânsa urmărea într'una în ziare cariera lui slăvind-o pentru razele ei luminoase care pătrundeau prin ceața ignoranței sale. Puțin câte puțin începu să se laude cu el în cercurile mai englezite și în scurt timp

făcu cunoscut tuturor afară de părinți, că Isac era o stea lucitoare în lumea mare creștină, și, tot Ghetto-ul simțea pentru Ethelred P. Wyndhorst o mare admirație, nemărturisită, dar și dispreț în acelaș timp.

IV.

Lumea mare creștină avea pentru Ethelred P. Windhorst un dispreț nemărginit, ascuns, dar și admirație în același timp. Se bucura ce e drept de un nume oarecare, dar era socotit ca evreu. N'a câștigat vază până într'atâta încât să aibă și avere. Numeroasele lui talente au reușit numai să se stingherească unul pe altul împedcând orice cultivare serioasă. Avusese la început oarecare succese cu picturi țipătoare, prost desemnate, dar bine imitate; scrisese versuri duioase pentru muzică; făcuse dragoste cu fete urâte și nefericite din lumea mare; era un noctambul fără pereche, mulți îl bănuiau că scrie cronici dramatice, și că 'și-ar fi făcut singur critica comediei lui. Iar în răspântia aceia socială unde își dau întâlnire Kensington și Bohema, era un tip familiar (prea familiar, ziceau craidonii) cu un renume puțin de invidiat de om fără casă, fără masă.

Totuși mulți dintre acei cari îl numiau „lingău“ nu se dădeau înapoi dela măguliri, când îi prirea ca o gazdă binevoitoare. Apăruse în rolul acesta într'o Duminică, seară, în camera lui de lucru, împodobită cu gust, în mijlocul unei adunări pestrițe, și, mușca tocmai cu multă delicateță

dintr'un sandwich cu șuncă fină, când i se înmână, o telegramă.

— Altă actriță fericită care mă lasă — zise el. Mă mir cum le poate picta cineva.

Apoi, mototolind iute hârtia se schimbă la față.

— *Mama moare. Nici o speranță. Plânge după tine. Spus că ești Londra. Tata consimte. Vino negreșit.* — *Miriam.*

Duse hârtia mototolită la lampă și își aprinse cu ea altă țigară.

— Așa cum spuneam — zise el cu un surâs — când o femeie e actriță, ca oricare femeie...

V.

După moartea soției sale care zadarnic chema pe Isac în clipele din urmă, bătrânul Maghid rămase cu inima frântă. Emoțiile lui, vai se potriveau de minune cu zicătoarea din Talmud : „Cine vede sfârșitul soției lui d'intâiu, e ca acela care a văzut în viața lui distrugerea templului“. Ce mai era acum viața pentru el, decât ruinele templului străbun? Curând va muri și el — și visul care totdeauna 'l-a mângâiat în trecutul vieții, 'i se arăta acum iarăși, ademenitor, în viitorul lui pustiu. De-ar putea muri în Ierusalim !

Coșo în Englitera, nu mai avea nimic de făcut. Fiica lui, Miriam, s'a măritat și prea s'a englezit ca să poată schimba cu dânsa o vorbă, un gând. Intr'adevăr, ținea mult la enoriașii lui, dar simțea că puterile îl părăsesc; iar pe de-altă parte se ridicau noi Maghidimi cari puteau vorbi mult mai lesne.

A vedea și a săruta pământul sfânt, a cădea la pământ acolo unde a fost odată templul, a muri în extaz — era și asta destul Gan-Eden (raiu), dacă îi va fi dat numai să se bucure în viața lui de o astfel de binecuvântare, — în viața lui care n'a fost până acum decât o cupă de lacrimi.

Viața nu merita s'o trăești, repeta el cu adâncă convingere după confrății rabini din vechime cari au trăit în Babilon, — nu era decât o povară pe care trebuia s'o duci cu cinste. Dar dacă viața nu merita s'o trăești, moartea — în Ierusalim — era o răsplată,

Ierusalim! spre care se întorcea de 3 ori pe zi în rugăciune, al cărui nume era încrustat în inima lui ca în inima cântărețului spaniol din evul-mediu, cu care gemea la olaltă :

*„Cine'mi poate da aripi să m'avânt spre Răsărit,
Unde inima'mi sfâșiată să se bucure între ruinele tale ?*

*Mi-ași lipi colo fruntea de țărâna ta sfântă
Și fie-ce piatră, fie-ce fir de praș ar fi o nes-
timată pentru mine.*

*„Aerul ogorului tău e viață sufletească; veselia
cea mai curată*

*E fiecare fir de colb; apele tale limpezi, mai
dulci ca mierea din fagure*

*Gol și desculț m'ași duce, cu sufletul voios,
Spre ruinele sfinte ale vechiului tău templu
Unde era chivotul, unde'și aveau lăcaș cherubimii „*

A muri în Ierusalim! — ar fi un noroc în viață lui. Aci era singur. Acolo ar fi fost înconjurat de o lume glorioasă: Patriarhi, profeți, regi, preoți, rabini, — toți adunați în jurul lui ca să'i asculte păsul, rostind cuvinte dumnezeeești de mângăere.

Dar i se punea în cale o pedică ciudată. Maghidul știa din corespondența lui cu rabinii din Ierusalim că un supus rus întâmpină mari greutăți la debarcare, în Iafa, ori în Bayrut — chiar cu bacșișul în mână. Singurul mijloc era să plece într'acolo ca supus britanic. Cruda ironie a soartei! De-aproape jumătate veac locuia bătrânul în Anglia cu caftanul lui și acum când era să plece pentru a muri în meleagurile caftanului, trebuia să umble după naturalizarea engleză. Ba fu chiar silit să dea lămuriri cum de i-a venit deodată această dorință de a se identifica cu instituțiile și prejudecățile patriotice ale lui John Bull, și de a trăi ca englez liber.

Cu sprijinul unui bogătaș evreu din West-End, care venia din când în când să-i asculte cuvântările exegetice, greutățile fură învinse. Înarmat cu un pașaport iscălit cu trăsături strașnice, Maghidul, după ce binecuvântă prin fereastra vagonului pe Miriam, punându-i mâinile pe pălărie, fu smuls, departe, spre țara sfântă a odihnei de veci.

VI

Dezamăgiri de acele cari de multeori isbesc pe călătorul vizionar când privește aevea țara visurilor lui, l-au cruțat pe Maghid care a rămas vizionar chiar și în fața realității, uitându-se cu ochii sufletului la străzile pline de lepădături și de calicime. Ducea o viață lăuntrică, întreținută par'că de dragoste divină, în așteptarea clipei când va păși pragul măreței lumi-de-apoi ; iar rugile lui la Zidul Plângerei pentru reînălțarea Sionului — cu toată evlavlia lor mișcătoare — aveau impersonalitatea aceia pașnică a omului care cată tot înainte spre alte împărății decât cele pământești. Locuința lui în care ședea în răstimpurile rare când nu se afla în sinagogă or în lăcașul de învățătură — prevăzută cu o bucătărie la intrare sub forma unei sobe, într'o curte posomorâtă și îngustă în care intra suind niște trepte pline de praf, era un centru de pelerinaj al nenumăraților cerșetori pentru cari bogatul Maghid englez era o mană cerească. Bogat și Englez era sinonim în flămândul Ierusalim, însă noțiunea pomenii era așa de modestă la acești cerșetori, și moneda împărăției așa de mărunță, încât reușia să miluiască o duzină din ei cu un singur penny. Din când în când primia dela Miriam câte-o scrisoare scrisă în englezește. Fata nu moștenise datina învățăturii dela mama, astfel că Maghidul trebuia să recurgă la directorul școlii tehnice pentru tălmăcirea veș-

tilor în ebraică. Nu erau cine știe ce noutăți în ele. Lumea în care trăia Miriam se înstrăinase tot mai mult; puține lucruri avea dânsa de așternut pe hârtie pentru bătrânul care se ducea. Cele din urmă legături cu trecutul slăbeau astfel încetul cu încetul, ca și corpul lui slăbit care se încovoia tot mai mult sub povara anilor ș'a infirmităților, șovăind prin cetatea sfântă, cu barba până la pământ, ca o incarnație a sfințelor sale ruini. Părea un om înclinat în cumpăna vecinicii care scruta îngândurat adâncurile ei fără fund. Acum, poate se va milostivi Domnul să-'i trimeată pe Îngerul Morții.

Dar iată că într'o bună zi, o scrisoare dela Miriam îl dă crunt înapoi dinaintea acestei fericite arătări și bătrânul se întoarce spre cealaltă veșnicie,—a trecutului mort.

„Isac, Isac s'a reîntors acasă! A venit pentru a nu mai găsi decât jale. A căutat'o atunci pe sora și a fost îngrijit de dânsa în ceasuri de restriște. Viața lui era sdruncinată cu totul; avutul i-a fost vândut, printr'o crudă împrejurare, tocmai atunci când medicii spuneau că e un om pierdut. Chinurile și muștrările lui de cuget pe patul de moarte, erau iadul pe pământ. Nu vrea oare tatăl să retragă blăstemul, să se îndure de el, să-i dea binecuvântarea și să făgăduiască a spune Kadiș pentru sufletul său ca să'l ușureze înaintea judecării-de-apoi? Nu vrea el să-i trimeată ertarea, cu întoarcerea poștii chiar, zilele lui Isac fiind numă-

rate,—poate o lună o va mai duce, nu mai mult ?

Maghidul era grozav de neliniștit; își aminti cu amar de anii de suferință cari au culminat când cu nepăsarea ticăloasă a lui Isac față de strigătul mării pe patul de moarte ; dar cu cât mai negru e păcatul băiatului cu atât mai năprasnică e mânia lui Dumnezeu care'l așteaptă.

Și mama—nu va fi știrbită oare fericirea ei din Gan-Eden prin chinurile din iad ale fiului ? Va trebui, pentru ea mai mult, să ierte pe urmașul nevrednic ; poate că Dumnezeu va fi atunci și mai milostiv. Meritele tatălui erau cântărite sus : el însuși era binecuvântat prin harul părinților Abraham, Isac și Iacob — mai mult poate decât era demn. A făcut apoi călătoria până la Ierusalim ; poate rugile lui vor fi auzite la judecata din urmă.

Cu mâna tremurândă scrisese bătrânul o epistolă fiului său prin care îl ierta de păcatul săvârșit, hotărându-i să se roage lui Dumnezeu zi și noapte. Și înșiră o întreagă antologie de învățăminte talmudice pentru alinarea sufletului. „*Omul ar trebui să se roage pentru iertare până la ultima lopată de pământ aruncată peste groapa lui.... Căci pocăința, ruga și mila feresc de osândă grea*“. Pomana 'și-o făcea el singur cu cerșetorii înmărmuriți de atâta dărnicie.

Directorul școlii scrisese plicul, ca de obicei, dar Maghidul uită să lipească mărcile. Imaginea fiului pe patul de moarte îi lua mințile. Îl auzia strigându'l cu glasul de copil de altădată. Putea oare

să-și lase băiatul să se stingă fără să-i ușureze sufletul prin prezența lui ca o asigurare vădită a iertării, și să-i pună mâinile pe frunte dându-i binecuvântarea din urmă? Nu, trebuia să plece la el.

Dar să părăsească Ierusalimul la vârsta lui? Cine știe dacă va ajunge să se întoarcă pentru a muri acolo? Dacă va scăpa acest noroc al vieții lui? Dar Isac îl chema neconținut—iar mumă-sa nu mai puțin. Da, avea destulă vlagă pentru o călătorie. Părea că i-a venit din senin ca un dar ceresc și un legământ al milostivirei Lui.

Plecă la Bayrut, și după câteva zile luă vaporul spre Marsilia.

VIII

Între timp, în Ghetto-ul din Londra, nefericitul Ethelred P. Windhurst socotia un an fiecare zi. Dăduse într'un atac galopant; viața destrăbălată pe care a dus-o i-a mâncat și sănătatea și banii. Și această îndoită năpastă a trezit în el cu puteri crescânde simțiri stranii de odinioară și credinți uitate. Mâna răzbunătoare apăsa cumplit asupra vieții lui; ce grozăvii îi mai așteptau colo în groapa rece? Umbra morții și a judecății-de-apoi — îl obsedau întunecându-i mintea până la aiureală.

Pentru el nu va fi iertare—depărtarea până la părinte spulbera orice speranță. Din pricina nepăsării lui față de strigătul mării pe patul de moarte simțea alături de el pe Nemesis. Dumnezeu

îndepărtase pe părinte de rugămintele lui, ducându-i într'o atmosferă mai sfântă, mai senină. Putea scrisoarea Miriam-ii să pătrună prin zidurile Ierusalimului și să-și facă apoi drum într'o inimă și mai impetrită, pe care douăzeci de ani de lipsă au înăsprit'o !

Și a doua zi după trimiterea scrisorii căpătând puțină putere și curaj la vederea razelor de primăvară, avu o idee disperată. De-ar putea pleca el singur la Ierusalim ! De ar putea cădea la pieptul tatălui împlorând ertare !

Și apoi ar muri și el, în Ierusalim ! Crâmpene de învățături vagi îi sunau în urechi. „*Și fara te va izbăvi de păcat*“.

Se ridică cu greu, și, simțind căldura razelor de soare, se gândi cât era de plâns și de lipsit de speranță zăcutul acesta. Voia să întâmpine moartea în picioare, ba mai mult, în călătorie spre țara soarelui-răsare. Iar când Miriam, după prima spaimă de a'l vedea jos din pat, începu să-i vorbească de aerul Palestinei, care l'ar putea lecuși, se agăță de ultima rază de speranță, vorbi artistic de strălucirea și coloritul Răsăritului pe care nu-l văzuse niciodată și pe care va trăi poate să-l redea pe pânză câștigând lauri noi. Da, va pleca chiar în aceeași zi. Miriam își amăneta juvaericele ca să-i dea bani de drum ; nu îndrăznea să ceară prea mult bărbatului pentru străinul acesta.

Dar cu mult înainte de a ajunge la Iafa, Ethelred P. Wyndhurst își dădu seama că numai-

speranța binecuvântării părintești îl mai ținea în viață.

„Unde-va, pe mare, s'or fi întâlnit cele două corăbii...”

IX

Când Maggidul, îmbrăcat în caftan, ajunsese la locuința Miriam-ii, sfârșit de puteri după o călătorie atât de lungă, era cât pe-aci să cază mort în prag aflând că a făcut drumul în zadar.

„Facă-se voia Domnului” — zise el resemnat. „Nu i-a fost dat păcătosului să aibă ertare”. Isbucni în plâns, și lacrimile îi curgeau pe obraji palizi picurând în barba-i lungă și albă.

„Trebuia să ni-o faci cunoscut” — zise Miriam înduioșată. „Nici nu ne-am gândit că e cu puțință să vii”.

„Am venit tot așa de curând ca și o scrisoare care m'ar fi anunțat.”

„Dar puteai să telegrafiezi”.

„Să telegrafiez?” Minunăția aceasta nu i-a intrat niciodată în cap. „Cum să-mi fi închipuit c'ar putea să plece? Spuneai în scrisoare că e pe moarte. Mă rugam lui Dumnezeu să pot ajunge la timp”.

Era gata să se întoarcă, pe loc. Miriam îl culcă în pat — în patul în care Isac trebuia să moară.

„Ai putea cel puțin să-i telegrafiezi ertarea?” — zise ea; și bătrânul fără să priceapă mult din noul miracol, o rugă să însărcineze pe directorul școlii tehnice, să ducă fiului iertarea.

„Isac va întreba de mine, dacă va sosi în viață“ — zise el. „Directorul va afla îndată de el. Orașul e foarte mic, vai! căci Dumnezeu i-a luat strălucirea din pricina păcatelor noastre“.

Răspunsul veni în aceeași zi, după amiazi: „Primit telegrama la timp. Fiul mort liniștit“.

Maggidul rupse cearciaful patului. „Slavă ție, Doamne“ — plânse el — „A murit în Ierusalim. Mai bine decât mine! Isac mort în Ierusalim! Dumnezeu se va îndura de sufletul lui“.

Lacrimile izvorau din ochii lui oboșiți. „A murit în Ierusalim!“ tot murmura fericit din când în când. „Isac al meu, mort în Ierusalim“.

Trei zile după aceia, Maggidul muri la Londra.

SAMUBORONA

Milovka urma să fie în curând o localitate însemnată cu roșu pe harta Sfintei Rusii. Veștile despre un măcel al Evreilor în orășelul acesta polonez, au ajuns la comitetele *Samuboronei* (auto-apărării) din sudul Rusiei, prin indiscreția unui popă dela țară care avea de bună-seamă o picătură de sânge prea mult în vine. Milovka, deși departe de marile centre de turburări, începuse a fierbe de mișcări politice,—ba scotea și un ziar,— astfel că trebuia dovedit neapărat printr'un măcel cum nu s'a mai pomenit până acum, că adevărații ruși erau încă credincioși Domnului și Țarului. Milovka se afla în drumul pogromului, dar nu s'a molipsit, de fel ; trebuia să i se injecteze de-a-sila virusul. Era și greu, într'adevăr, să se îmbuibeze orășelul acesta cu lăcomia de sânge, când două treimi din locuitori erau Evrei. Pogromul era în schimb mai ușor de dus la capăt, de oarece evreimea locuia într'un cartier cu totul aparte, astfel că nu mai trebuia dascăli cari să deosebiască locuințele evreești de cele creștine, nici fotografiile pentru alegerea victimelor ; trebuia doar o nă-

vală prin casele aceste mici, de lemn, dintre care nici una nu era, desigur, fără comori de bani îngropate adânc.

David ben Anram fu trimis în grabă la Milovka pentru a organiza un corp local de apărare. A luat cu el câte pistoale au putut încăpea într'o cutie de vioară, care împreună cu o geantă plină cu cartușe dădea bagajului său un aspect deosebit. Era pe la începutul ernei, dar vremea surâdea încă. Soarele lucea peste plaiurile întinse pe care le străbătea David cu trenul, spre Milovka, cu inima neastâmpărată, cu gândul la fapte de Macebei pe care un tânăr israelit regenerat avea să le săvârșească acum din nou. Călătoria fu cam lungă; se dădu în vorbă, într'un târziu, cu un moșneag, țaran rus, care, departe de a împărtăși înfrigurarea politică generală, deplângea din inimă zilele de robie de altădată.

„Atunci, nu trebuia să-ți muncești capul: Mâncai și beai. Acum, numai muncă și necazuri“.

„Dar te biciuia stăpânul când îi venea pofta“ — îi reaminti David.

„Apoi, era boer“ — răspunse țaranul rătătos.

David tăcu molcom. Evreul a ajuns și el să sărute biciul. Și nu era nici măcar biciul unui boer: orice moșnic, orice huligan i-o putea cere ori când. Dar, slavă Domnului, generația aceasta de evrei era pe ducă — nimicită de pogromuri. Era singurul lucru bun ce făceau.

Ajuns în stație luă o brișcă hodorogită și spuse

birjarului evreu să-l ducă la hanul cel mai bun. Ședea călare pe scaunul de modă veche al trăsurii și strângând cutia de vioară ca un muzicant îndrăgostit, — căci drumul rău întreținut îi cam zdruncina — aduse vorba de măcelurile evreești.

„De“ — zise birjarul dând din umeri — „suntem în Golus (exil)”. Vorbea cu resemnare dar fără priceperea lucrurilor și David își dădu o clipă seama că nu-i va fi ușor să îmbărbăteze Milovka.

Așa cum omul socoate muritor pe fie-care altul, așa privea Milovka măcelurile de aiurea : O grozavă realitate — pentru alte orașe. Nici nu se mai înfiora de ele ; decând cu grozăvia de neînchipuit din Kișinău, măcelurile evreești au devenit ceva firesc în viață, iar victimele păreau sortite din leagăn.

II.

Hangiul dădu din cap.

„Toate odăile noastre sânt pline“.

David, ținându-se cu cutia de vioară, se uita la fața de masă lungă, murdară, pătată de muștar, și la copiii hangiului cari se jucau jos pe podea. Dacă acesta e hanul cel mai bun, Dumnezeu știe ce-l mai așteaptă aiurea.

„Pentru cât timp?“ întreabă el.

Jupânul dădu din umeri ca și birjarul.

„Sunt ghicitor, eu?“

Purta o scufie de catifea neagră care se deosebea de a cărturarilor pioși, prin lipsa vârfului. Croiala ei bine potrivită îi arăta tineretului

ca om de lume, cu obiceiuri nouă ; iar cei bătrâni vedeau în materia și culoarea ei, o chezășie că au de-a-face cu un credincios ortodox.

Era un adevărat hangiu — prieten cu toți acei cari mănâncă și beau.

„Și câte odăi ai mată ?“ întrebă David.

„Dar câte vrei să am mai mult de cât una ?“ răspunse mirat hangiuul.

„Numai una !“ David se întoarse spre birjar.

„Și spuneați că e hanul cel mai bun ! Se vede că 'ți-e cumnat d-lui.

„Și dacă ar fi — ce are aface ? Poftim nu te poate primi”.

„Atunci pentru ce m'ai adus aci”.

„Pentru-că în altă parte nu se găsesc de loc odăi”.

„Cum !” tresări David,

„Pe legea lui Moise !” începu hangiuul cu un zâmbet binevoitor. „Ai venit desigur pentru recrutare. Băeții au năvălit aci din toate satele de prin prejur, să tragă sorții. Sunt și țărani în toate hanurile evreești — și mănâncă cușer” — adăugă el șiret.

David deveni posomorât. Dar își dădu seama îndată că în cazul acesta pogromul putea fi numai amânat până când recruții creștini vor fi trimiși la regimente, iar cei fericiți se vor fi întors la vetrele lor. Va avea deci timp și el să-și organizeze corpul evreesc. Da, își spunea în sine glumind trist, Rusia și el vor face recrutările în același timp. Vorba e, unde să-și culce capul ?

„Ai putea să te culci pe *lejancă*“—spuse hangiu ghicindu-i gândul.

David privi amărât vatra înaltă. La urma urmii, nici nu se putea, pe timp de iarnă, un pat mai bun ca pe vatră.

Și apoi, a se cocoța cu vioara colo sus, în văzul tuturor, era cel mai bun mijloc de a înșela atențiunea poliției.

„Poftiți, conspiratori, de faceți la fel“ se gândea el zâmbind. Oricum, era foarte ostenit și putea să se întremeze puțin aci; ziua era încă destul de lungă—avea timp să-și caute o locuință mai bună.

„Adu bagajele înăuntru“—zise el resemnat.

„Bei un ceai?“ — îl întrebă hangiu codindu-se lângă samovar.

„Poate ai un păhăruț cu votcă“.

Jupânul ridică mâinile cu disperare și strigă „Monopolka!“

„N'au lăsat aici nici-o licență evreească?“ — întrebă David.

„Nici una, afară de apa sfințită și îndoită cu votcă a botezatului Benyamin“—zise cu un zâmbet silit hangiu, dar adăugă îndată: „Hanul lui e mai plin ca al meu; are patru inși într'o odae“.

Cina, de bună seamă, s'a mâncat demult; David nu căpătă decât câte-va resturi de bucate aproape răcite. Totuși, foamea și speranța dădeau gust mâncării mizerabile, și profitând de lipsa mușteriiilor, începu să-l descoase pe hangiu în privința locuitorilor mai de văză.

„Dar n'ai să găsești lecțiuni la nici-unul din ei“, îl preveni hangiul. „Tinowitz, negustorul de cereale, are fete mari despre care se spune că citesc cărți creștine de povești, dar nu cred să riște el să le vadă îndrăgostite de un tânăr cu părul tuns și cu haine croite la modă. Nu doar că împărtășesc și eu prejudecățile lui ; nici-de-cum ; am trăit în lume și știu că poți avea în buzunar o batistă, Sâmbătă, și să rămâi om cum se cade“.

„N'am venit să dau lecții de cântat—zise David scurt—ci de împușcat“.

„De împușcat?“ Hangiul tresări.

„Va să zică nu sânteți Evreu dumneavoastră ? Ertăți, vă rog“.

Vocea i se muiă ca și când s'ar fi adresat unui boer polonez. O lăasă mai domol cu familiaritatea.

„*Salahti!* (am ertat) zise David în ebraică, și răsede de mutra uluită a omului.“ Nu crezi dumneata, văzând cele ce se petrec, că a venit timpul ca Evreii din Milovka să învețe a trage cu pistolul?

Hangiul se uită în jurul lui în odae, să nu fie vre-un spion.

„Ține-ți limba”—șopti el îngrozit.

David râdea înainte. „Dragul meu, dumneata ai să-mi fi cel dintâi elev“.

„Ferească Dumnezeu ! Și te-ași ruga să-ți găsești altă gazdă“.

David zâmbi trist la răspunsul acesta—cel dintâi care l'a izbit în misiunea lui. „Voiu găsi, cred, altă vatră,—zise el bucuros, iar hangiul care niciodată în viața lui n'a făcut un pas așa de ho-

tărât, se gândi că a mers poate prea departe :
„Ascultă—zise el—sfatul unui om care a trăit în lume,—și leapădă toate gândurile astea smintite, în râul unde lepezi de Anul nou păcatele. Un tânăr așa chipeș ca dumneata ! Ți-ași găsi o partidă ca să trăești toată viața în liniște și belșug“.

„Ha, ha ! Dar de unde ști că nu sunt căsătorit“.

„Oameni căsătoriți nu se duc să împuște, așa, cu una cu două. Lasă-te pe mine ; misitia mea e destul de modestă față de zestre“.

„A ! Așa ? Dumneata ești pețitor“.

„Dar din ce vrei să trăesc ? Crezi poate că fac multă treabă cu hanul acesta ? Atât doar că primesc aci lume din toate părțile și cunosc astfel o mulțime de partide de căsătorie. Am pentru dumneata mult mai multe decât oricare alt pețitor“.

„Dar nu prea țin la cele sfinte“.

„Asta e acum ! Lasă să-ți crească perciunii și odată cu ei crește și zestrea“. Hangiul nostru își recăpătase familiaritatea.

„Nu pot aștepta până 'mi cresc perciunii“ — zise David după puțină răzgândire.

„Dar dacă reușești să mă introduci la Tinowitz, și lucrurile merg bine, n'ai să perzi nimic“.

Hangiul își freca mâinile :

„Acum, vezi, vorbești ca un om cuminte“.

III

Tinowitz citi bietul hangiului, scris în limba ebraică, și privi chiorăș pe cel care îl aduse. Nemulțumirea ce i se citea pe față îi strâmba și mai mult trăsăturile groțești pe care David și le explica prin grija prisosului de fete ce avea.

„N'ași putea spune că-mi ești pe plac — zise negustorul de cereale—nici că mi-ar fi cu puțință să-ți dau pe acea mai tânără. Am alte planuri. Cât privește pe cea mai mare...”

David îl opri cu mâna. „Asta i-am spus'o și hangiului. Sunt eu talmudist ca să mă gândesc așa departe? Iartă și uită îndrăzneala mea”.

„Cea mai mare, însă... poate... cu o zestre mai mică...”

„Să vorbim lămurit, Domnule Tinowitz. Hangiul mi-a sucit capul cu speranțe false. Am venit aci, nu ca să pun la cale căsătorii, ci ca să previn îngropări”.

Negustorul de cereale bălbăi „Ingropări”.

„Suntem amenințați cu un pogrom...”

„Nu cobii!” îl mustră Tinowitz pälind.

„Dacă preferi tăcere și măcel...” zise David dând din umeri.

„E cu neputință aci!”

„Și de ce nu aci ca și în celelalte șese sute treizeci și opt de orașe?”

„In orașele acele trebuie să fi fost sânge stricat; aci, Evreul și Rusul trăesc împreună ca frații”.

„Cain și Abel erau frați. Mulți ani au trăit amân-

doi în pace, unul arându-și ogorul, celalt păscându-și oile“.

Pilda biblică era pentru Tinowitz mult mai convingătoare decât orice alte argumente.

„Ei bine și ce vrei să propui?“ scăpară buzele lui albe.

„Să înființăm aci o ramură a *Samuboronei*. Trebuie să adunăm numaidecât pe toți capii de familie”.

„La ce?“

„Pentru un comitet general—și pentru cheltueli...”

„Dar cum putem noi face adunări? Poliția...”

„În sinagogă”.

„Să pângărim sinagoga?”

„N’au alergat Evreii totdeauna în sinagogă când erau în fața unei primejdii?”

„Da, dar pentru a se ruga”.

„Ne vom ruga cu pistolul”.

„Ține-ți limba!”

„Păzește-ți fetele!”

„Le va păzi Cel de sus”.

„Le va păzi prin mine, după cum le hrănește prin tine. Inc’odată mai întreb: vrei ori nu vrei să aduni unde-va pe toți capii de familie?”

„Bați câmpii, tinere. Slavă Domnului, ginerile meu n’ai să fii”.

Tinowitz sfârși prin a cere timp să se mai gândească. David urma să vină a doua zi.

Când, după o noapte de nesomn petrecută sus pe vatră, se prezintă la locuința negustorului de cereale, găsi ușa încuiată și oblonul tras. Vecinii spuneau că Tinowitz a plecat pentru o afacere urgentă luând cu el pe nevasta și pe fete ca să le facă o mică plăcere.

IV

Fuga lui Tinowitz i-a adus în schimb o răsplată îndoită. David a fost mutat de pe vatră în odaia de culcare. Cel găzduit pe care îl înlocuia acum a plecat pe neașteptate, și după șoaptele ce umblau că hangiul l'a logodit cu una din fetele lui Tinowitz, David a priceput îndată că negustorul de cereale s'a asigurat cu un ginere. Cealaltă mulțumire era de a fi găsit într'un pat alăturat, un băetan zdravăn cu numele de Ezechiel Levin, care a venit și el dintr'un sat din apropiere să tragă sorții; era un om cum îi trebuia lui. Până târziu, la miezul nopții, tinerii eroi au pus la cale faptele mari ce aveau de săvârșit pentru neamul lor.

Ezechiel era într'adevăr un locotenent ideal căci făcea parte din una din rarele familii de agricultori și era deprins de pe acum cu armele. Apoi mai avea și rubedenii în Milowka, cu ajutorul cărora s'a înștiințat pe rabin și pe câțiva capi de familie să vină la o adunare în odaia lor, în vederea unei afaceri „importante“.

Ezechiel trebui să plece, din nenorocire, disdimineată, dar făgădui să se reîntoarcă neapărat când s'o ține adunarea.

Fiecare ins venea la întâmplare, cerea un ceai și suia tiptil scara. Hangiul mormăind îngrijat cuvintele „primejdie“, „câștig“ și înfricoșat mai ales de „exercițiile de tragere cu pistolul“, lăsă hanul

pe seama nevestii și sui în grabă în odaia tăinuită. Aci, după ce se tângui amarnic că-l vor ruina cu această adunare de conspiratori, adăuga că el, personal, nu e împotriva vremurilor și ca dovadă, e gata să stea de pază. Firește că a și fost postat lângă perdelele zdrențuite de unde semnala cu multă băgare de seamă pe oricine zărea, cu sau fără uniformă. La fiecare semnal, David era întrerupt și trebuia s'o ia dela capăt; iar chipurile cu caftane lungi ce ședeau pe ambele paturi și pe scaune, se strângeau unul într'altul cu teamă. David, însă, era obicinuit să vorbească în împrejurări de acest fel. Era certat cu poliția ca cel din urmă ucigaș. Și un străin care ar fi fost de față la adunările secrete unde vorbea de căi de urmat, unde împărțea arme și se sfătua cu cercetașii și cu paznicii de noapte, ar fi crezut că pune la cale răsvrătiri, nu încercări de a sprijini forțele legii și ale ordinii.

A venit la Milowka, explică dânsul, să-i înștiințeze că *sotniile negre* stau gata să tabere în curând în cartierul evreesc. Dar Evreul nu trebuie să meargă la moarte ca mielul. Destulă vreme a întors dușmanului obrazul drept când a fost pălmuit pe cel stâng — numai ca să fie pălmuit iar. Trebuie să se apere acum. A venit între ei ca să se înștiințeze o ramură a *Samuboronei*. E nevoie de revolvere Browning. Lemnarii trebuie să formeze o coloană înarmată cu securi. Va fi nevoie, de asemenea, de o ambulanță cu bandaje, albituri, etc.

Fiorul care i-a trecut la auzul cuvântului *bandaje*, a fost mai sfâșietor decât la cuvântul *pogrom*. Fiecare din ei simțea prin picioare, sânge cald prelingându-se.

Hangiul dela fereastră își șterse sudorile reci pe frunte, și se uita la mână să vadă dacă nu e roșie de sânge.

„Fraților — izbucni Koski, negustorul de lemne—ăsta nu e decât un Haman deghizat. Armele sunt cel mai bun mijloc de provocare”.

„N'am spus că voi trebuie să trageți cu armele!— îl întrerupse David. „Tinerii, fiii voștri, ei trebuie să apere orașul. Comunitatea, însă, trebuie să plătească cheltuelile—vre-o zece mii de ruble pentru început”.

„Zece mii de ruble pentru câteva pistoale?— strigă Mendel, misitul de cai. „Asta e curată șarlatanie”.

David se aprinse. „Avem de cumpărat câte 3 pistoale pentru fiecare om în stare să mânuiască o armă. Dar un singur revolver, poate apăra zece mii de ruble avuție, fără a mai vorbi de viețile voastre”.

„Ne va pune în primejdie viața, nu o va apăra”— stăruia negustorul de lemne. „E un complot pentru distrugerea noastră”.

Un murmur de aprobare se auzi din gura tuturor.

„Dragii mei — zise David liniștit — un complot pentru distrugerea noastră s'a și pus la cale; întrebarea e, — voiți să fiți omorâți ca șobolani, sau ca oameni?”

„Lasă pe noi — zise misitul de cai — nu e cea dintâia oară când suntem amenințați, dacă nu cu moartea, cel puțin cu supra-taxe; dar trimitem totdeauna o delegație. Vom face și acum o colectă, și președintele comunității se va duce numai decât la guvernator și o va depune — aci Mendel făcu o grimasă — pentru a ușura luarea de măsuri împotriva pogromului”.

„Guvernatorul e amestecat și el în complot” — zise David.

„Cu bani îl putem scoate”.

„Pogromurile sunt mai prețioase decât darurile” — strigă David. — „Să pregătim mai bine bombe”. Un nou cutremur sgudui paturile, scaunele și perdeaua de la fereastră.

„Bombe! Daruri!” sări bătrânul rabin. — „Astea sânt unelte nelegiuite. Suntem în mâinile celui de sus — lăudat fie el. Paznicul lui Israel nu doarme și nu dormitează”.

„Dar nici casapul lui!” zise David sălbatic.

„Taci nelegiuitule!” strigară toți.

Hangiul, văzând ce întorsătură iau lucrurile, adăugă și el: „Caraghios obraznic!”

„Voi alege o zi pentru postit” încheiă solemn rabinul.

„Și eu, Rabi — zise lumânărarul Gutels — voi dărui pentru sinagogă lumânări lungi cât mormântul înaintașilor tăi”.

„Să-ți dea Dumnezeu noroc, Gutels — răspun-

seră toți odată; iar hangiul de la fereastră oftă ușurat.

„Tăcere, oameni buni” — zise el — „să vă spun și eu părerea mea. Sfatul lui Reb Mendel nu e nici el de lepădat“.

„Dumnezeu este desigur singura noastră scăpare. Dar nu strică să avem și protecția guvernatorului“.

„Adevărat, adevărat!” Toate fețele se înviorară.

„In numele lui Dumnezeu, treziți-vă!” izbucni David. „Singura scăpare e în *Samuborona*. Dați-ne nouă banii, nu guvernatorului. Ne putem întruni și sfătui în lăcașul Talmud-Torei!”

„In lăcașul sfânt de învățătură? se încruntă rabinul — pentru fapte nelegiuite“.

„Se vor întruni huliganii acolo, dacă nu voi“ — zise David cu amărăciune.

„Nu vedeți că e cel mai sigur loc pentru noi. Poliția știe că numai pentru învățătură ne adunăm acolo“.

„Taci, Haman!” — zise negustorul de lemne, și se ridică să plece.

Vocea lui David se schimbă în mânie; amintiri de lucruri ce i-a fost să vadă, i se arătară ochilor ca într'o ceață roșie: un bătrân jupuit cu o lingură ascuțită; un vătrai încălzit înfipt în ochiul unei femei; un craniu de copilăș sub călcâiul unui adevărat Rus. „Burgheji! — tună el — Vă voi scăpa fără voința voastră“.

Hangiul se entuziasmă, dar David urmă înainte nepăsător: „Nu vrei să învățați a fi oameni...”

Toți se repezică asupra lui cu furie și îl ținură de mâini luptându-se lângă pat.

De odată apăru un nou musafir în odaie. Era un moment de groază când toți se crezură perduți. David fu lăsat în pace. Dar negura se împrăștiă — văzură că nu era decât Ezechiel Levin.

„Binecuvântat fi tu care vii!”, strigă David aruncându-se la picioarele lui — „Tu și cu mine, Ezechiel, vom scăpa Milovka”.

„Vai!” — oftă Ezechiel. „Am tras un număr nenorocos. Mă duc să lupt pentru Rusia”.

V

Cinci-spre-zece mii de ruble fură strânse în scurt timp pentru guvernator, dar înainte de a i se înmâna această sumă, rabinul cu moarte'n suflet de cele auzite din gura lui David, plecă să întrebe dacă auto-apărarea e legală și dacă lăcașul Talmud Thorei poate fi autorizat ca local de instruire. O poruncă aspră fu dată, că toți Evreii cari vor fi prinși cu arme asupra lor, ori în adunări cu alte scopuri decât cele religioase, vor fi înpușcați pe loc. Iar când delegații se înfățișară cu cele cinci-spre-zece mii de ruble, guvernatorul le puse în vedere cu asprime că dacă se va întâmpla un pogrom, vina va tin umai a lor. Evreii din Milovka au început să poarte revolvare ca revoluționarii, și se întrunesc în mod ilegal în lă-

cașuri sfinte ; va fi oare de mirat dacă Liga Adevăraților Ruși se va agita ? Oricum, cu ajutorul acestor modeste ruble se va strădui din răputeri pentru luarea de măsuri strașnice ; să caute însă a desrădăcina buruienile blestemate ce răsar în mijlocul lor, altfel, sfânta indignare a copiilor credincioși țarului, va copleși până și autoritatea lui. Delegații se întoarseră tremurând, cu pungile goale.

Bietul David se văzu neputincios de a mai aduce pe cineva la întruniri. Hangiul oprise orice adunări la hanul lui ; iar cei de la prima întrunire ar fi vrut să aleagă o delegație care să-l roage să părăsească orașelul, dar li era teamă să nu fie bătuiți că urmăresc alte scopuri. Au trimis dar pe unul singur, să vorbească mai bine ca hangiul.

„Asta i-am spus'o eu dinainte ; nu v'ați gândit voi atâta lucru” ?

„Dar e încă aci ?“

„Vai de mine ! M'a amenințat că mă împușcă — nu numai pe mine, dar pe oricare altul care trădează,“ — zise bietul hangiu.

Delegatul se cutremură.

„Auzi ! să trădez eu pe un frate ?” — adăugă hangiul cu un ton de muștrare.

„Nu, nu, firește că nu“ — zise delegatul. „Pe de alde așa, mai bine să-i lași în pace ; dânșii poartă arme sub haină, în loc de țifis, (ciucuri rituale). Să sperăm, însă, că o moarte neașteptată ne va scăpa de el“.

„Amin!“ — zise hangiu din inimă.

David nu avea nici un rost în hanul acela murdar, dar fierbea în el sângele, și avea o plăcere deosebită să chinuiască pe fricosul hangiu cu prezența lui primejdioasă.

Constrâns să se vadă cu orice ins în parte și să vorbească fiecăruia deosebit, se mângâia cu gândul că populația e strâns unită. Și frământat mereu de fapte războinice, porni după amiazi să vadă pe bancherul Erbștein. Acesta ridica mâinile. „Dar acum abia am dat o mie de ruble pentru apărarea noastră împotriva unui pogrom!“

Bancherul își fuma țigara liniștit.

„Dar, la urmă, drepturile noastre sânt pe cale de a se înfăptui. Le vom căpăta cu timpul. Toate de-odată, nu se poate—e o copilărie. Nu e cuminte să ceri ceea ce nu se poate. Numai prin Rusia poate emanciparea noastră...”

„Nu vorbesc de drepturile noastre, ci de viețile noastre“.

David deveni nerăbdător.

Ca bancher, Erbștein nu asculta niciodată deși răspundea mereu. Succesele lui în afaceri au făcut din el o autoritate în chestiuni religioase și politice.

„Aibi încredere în Octombriști“ — zise el.

„Eu m'ași încrede mai bine în revolverele noastre“.

Bancherul scăpă țigara din gură.

„Un anarhist! Ca nepotul meu Simon!“

David își dădu în sfârșit seama de îngustimea intelectului de financiar. Văzu el, că a băga idei în capete de bancheri, e și mai greu decât a le scoate cecuri din buzunare. Oricum, bine că aflase de zvăpăiatul acela de Simon.

Se puse în urmărirea lui și dădu de el într'o locuință drăguță la marginea orașului. Simon părea a fi avocat și purta numele de Rubensky.

Aflând de acuzarea de anarhism a unchiului, tânărul râse disprețuitor. „Burghezul! Orice idee ce nu produce bani, e anarhie pentru el. Fapt e că sunt tocmai contrariul anarhistului; sunt socialist. Apartin partidului P. S. P. Noi nu suntem nici măcar revoluționari ca cei de la S.-R.“.

„Trebue să mărturisesc“ — zise David — „că nu prea înțeleg ce înseamnă literile aceste“.

Simon Rubensky îl privi cu milă, ca pe un simplu burghez.

„S.-R-ii sunt amărății de social-revoluționari; eu apartin partidului socialist polonez“.

„Aha!“ — zise David cu un aer dumirit — „Și eu apartin partidului evreesc de auto-apărare. Cred că te vei alătura și dumneata“.

Tânărul avocat dădu din cap. „Un partid evreesc aparte? Nu, nu! Ar fi să oprim în loc mersul istoriei. Pentru Evreu e o necesitate necondiționată să nu stea singuratic. Emanciparea noastră se va înfăptui odată cu a Rusiei“.

„O, atunci ești de aceeași părere cu unchiul dumitale“.

„Cu burghezul acela? Niciodată! Noi suntem Polonezi de credință mozaică—Polonezi-evrei, nu Evrei-polonezi“.

„Huliganii măcelăresc pe unii și pe alții deopotrivă“.

„Și pe intelectuali de asemenea“—urmă Simon.

„Numai că intelectualii vor birui pe reacționari și apoi se vor arunca împreună asupra Evreilor. Nu s'au alăturat Evreii unguri de Kossuth? Și totuși, după liberarea Ungariei...“

Intrase tocmai soția și sora lui Simon, care, cu un surâs pe buze, le prezintă pe David ca pe un reacționar din Ghetto.

Tinerele femei, îmbrăcate simplu în uniforma studentelor dela Universitățile din Elveția, deschiseră niște ochi mari de mirare.

„Și așa de tânăr!“ murmură soția lui Simon, măsurându-l cu privirea.

„Ați fi vrut poate să stau deoparte și să privesc măcelul neamului meu?“

„Negreșit“ — zise ea — decât să văd Spiritul Timpului rămânând în urmă. Necesitatea istorică necondiționată ne va duce dela sine la o stare socială mai bună“.

„Ai început cu Marx și cu Hegel al tău“—zise sora lui Simon.

„Eu sunt împotriva materialismului vostru istoric. Impreună cu Fichte, susțin...“

„Dânsa e S.-R.“ — întrerupse Simon, pentru a lămuri pe David.

„A!” — zise acesta — „Nu o P. S. P. ca dumneata și soția dumitale”.

„Simon, ai spus domnului că eu ași fi o P. S. P.?” — întrebă nevasta supărată.

„Nu, nu, ferească Domnul. Ce știe un reacționar din Ghetto de politica modernă. Soția mea e o S.-D., din păcate”.

„Am auzit și eu de social-democrați” zise David. Dar, sări iar sora lui Simon.

„Firește! Un partid de burghezi care nu riscă nimic, și așteaptă ca revoluția să-i dea totul de-a-gata”.

„Porecla de burghezi se potrivește mai bine pentru aceia cari au în rândurile lor pe țărani proprietari de pământ” — zise nevasta lui Simon, ca răzbunare.

„După părerea mea” — se amestecă David cu blândețe — „toate aceste deosebiri ar dispărea dacă ați intra în *Samuborona*. Doamnele ni-ar fi de mare folos în secția ambulanțelor”.

„Ar fi o rușine” — strigă Simon. „Locurile noastre sânt alături de tovarășii noștri polonezi”.

Sora lui Simon se făcu mai cuminte. Se vede că *ambulanța* de care s'a pomenit, a deșteptat simpatia ei de S.-R. „Ar trebui să te adresezi celor din partidul dumitale”.

„Partidul meu?”

„Reacționarii din Ghetto... Sioniștii, Teritorialiștii Itoiștii... sau cum s'or mai fi numind”.

„Sânt din ei pe aici?” — strigă David însuflețit.

„Apoi, numai de ei s'aude” — zise Simon cu silă.

„Din fericire, când a văzut poliția că nu prea emigrează ei în Zion ori în Uganda, i-a oprit să se mai întrunească”.

David își însemnă degrabă câte-va nume. Simon îi recomandă în mod deosebit pe doi tineri Grodsky și Lerkoff cari aveau cel puțin o culoare socialistă.

Dar Grodsky părea să'și aibe și el fanionul în sufletul lui.

„Numui S. S-ii pot mântui pe Israel”, zicea el.

„Ce sunt ăștia S. S-ii?” întrebă David.

„Socialiștii Sioniști”.

„Dar nu s'ar putea face socialism în afară de Sion?”

„Ba, firește. Noi am evoluat doar din Sionism. Necesitatea istorică necondiționată e o țară. Membrii noștri din Minsk se și numesc Socialiști-Teritorialiști”.

„Dar, în așteptarea teritoriului, avem pe huli-gani în jurul nostru — îi reaminti David. Simon Rubensky e de părere că ai fi cel mai nimerit pentru corpul nostru de auto-apărare”.

„Să stau, eu, alături de Rubensky? un P. S. P.? Niciodată nu mă voi alătura de un burghez ca acesta!”

„El nu face parte din auto-apărare?”

„S. S-ul rămase pe gânduri. Trebuie să mă sfătuesc cu ceilalți membri. Trebuie să scriu comitetului”.

„Scrisorile nu prea merg azi iute și sigur“.

„Disciplina de [partid înainte de toate“ stăruie Grodsky.

David îi lasă și caută pe Lerkof, care pare să fie doctor.

„Vreau să înființez o ramură a *Samuboronei* — îl lămuri el — Domnul Grodsky mi-a și făgăduit sprijinul...“

„Burghezul acela! strigă Lerkoff cu desgust. N'avem nimic de-a face cu trădători de-alde ăștia“.

„De ce sunt trădători ei?“ întrebă David.

„Toți teritorialişti sunt trădători. Noi Poale-Zionişti trebuie să apărăm cu înverşunare flacăra sfântă a socialismului și a naţionalităţii, de vreme ce numai în Palestina se poate rezolvi problema noastră socială“.

„De ce numai în Palestina? întrebă David naiv.

P.-Z.-ul strălucea. „Palestina e o necesitate istorică necondiţionată. Orice încercare de a înființa undeva, aiurea, statul iudeu, nu poate sfârși decât cu faliment și rușine. Nu vezi dumneata că instinctul poporului îi îndeamnă spre Palestina? Nu mai puțin decât patru mii au plecat anul acesta într'acolo“.

„Iar o sută cincizeci de mii spre America. Hai, ce mai zici de instinctul popular?“

„O! Aștia nu sunt decât simpli burghezi. După cum văd ești Asimilist-American“.

„Nu sunt A.-A. după cum nu sunt Z.-Z.“ — zise David surâzând — „dac'o fi așa ceva ca Z.-Z“.

„N'ar mai fi fost să fie!” Isbucni Lerkoff mânios. „Sunt acei mizerabili de zioni-zioniști cu vederile lor strâmte în politică...”

„Domnule Doctor, nu-ți cer de cât serviciile dumitale neprețuite, de medic. Milovka e în primejdie”.

„La dracu cu Milovka. Viitorul nostru nu e în Rusia”.

„Vorbesc de prezentul nostru. Primește să fii chirurgul nostru”.

„La an—în Ierusalim”—răspunse Lerkoff liniștit.

IV

David o luă spre piață—un fel de maidan rău pavat, înconjurat de cocioabe — care gemea de mulțimea maghernițelor și de furnicarul de oameni îmbrăcați cu caftane cenușii ori cu bluze albastre. Pretutindeni se auzeau voci flecărind despre Dumă, flecărind cu fericire, ca și când cuvântul acesta ar fi fost o minune nouă, religioasă, farmecul unui vraciu. În mijlocul treburilor de tot felul, aveau loc convorbiri aprinse despre cadeți, democrați, republică, regenerare pacinică și altele, când un cazac galopă printre maghernițe fără să-i pese de nimic. Evreii se dădură în lături, dinaintea lui. David se folosi de moralul lor când cazacul dispăru.

„Regenerare pacinică!” strigă el. „Nu va fi regenerare pentru voi până când nu veți avea curajul să lăsați în pace politica rusească și să luptați pentru voi inși-vă”.

„A! Dumneata ești Maximalist:“ — zise unul de colo.

„Nu, nu sunt decât Minimalist. Nu vreau decât minimum, — să apăr viețile noastre“.

Era prea puțin ceea ce voia el. Bietul evreu rus, fie bogat, fie sărac, era prea frământat cu mântuirea lumii, ori cel puțin a Sfintei Rusii.

Copleșit de acest exces de creștinism, David umblă în jurul pieței uitându-se în căsuțele înconjurătoare.

Intr'una din cele mai întunecoase și murdare, ședea un cârpaciu bătând niște talpă, înconjurat de o spuză de copii.

„Pace ție!“ zise David.

„Pace am destulă“ îi răspunse vesel cârpaciu.

David se uită la copilașii fericiți și murdari.

„Dar despre primejdia unui pogrom nu știi nimic?“

„Am auzit șoptindu-se despre el“ — zise cârpaciu — „dar noi, Chasidimiii, n'aveam teamă. Rabinul nostru făcător de minuni care are puteri asupra tuturor sferelor, va rosti un cuvânt și...“

„In ultimul pogrom“ — îi tăia David vorba — „a fost ucis și un rabin făcător de minuni. Trebuie să te înscrii în corpul nostru de auto-apărare“.

Cârpaciu încetă cu bătutul. „Cum!? să mă fac soldat, după ce, mulțumită rabinului, am tras un număr mare?“

„Soldătimea noastră nu e pentru Rusia, ci ca să ne apărăm de ea“.

„Să mă unesc cu Misnagdimii, cu acela cari

reneagă pe făcătorul de minuni?“ strigă cărpaciul cu groază.

David oftă. Deodată zări un pierde-vară stând alături rezemat de o ușă. Se îndreptă spre el și deschise iar vorba despre același subiect. Perde-vară dădu din cap. „Asta să i-o spui zăpăcitului acela de Chasid“—zise el—„dar dela noi ceștilalți să nu te aștepți să stăm alături de niște păcătoși, fără Dumnezeu, cari joacă și saltă ca dervișii, și sânt chiar în stare să rostească seara rugăciunea dela amiază“.

Mai departe puțin locuia un intelectual care își ridică privirea dintr'un ziar ebraic pentru a întreba, cum să se amestece el într'o adunătură de băețandrii fără carte? Vecinul lui era un Karalt isgonit aci de altă comunitate. Acesta îl lămuri pe David, spunând că auto-apărare n'are nimic de-aface cu secta lui pe care autoritățile aproape nici nu o privesc ca evreească. Era cu neputință de unit asemenea elemente superioare. Obosit de umblat și cu inima amărâtă, se întoarse spre han.

Totuși, nu și-a pierdut ziua fără a da de unul care să n'aibă partid. Și curios lucru, descoperirea se datora tocmai durerii de cap cu care s'a ales de pe urma acestor nenumărate partide. Căci, intrând într'o farmacie pentru niște prafuri, fu servit de un evreu cu barba roșcată, a cărui înfățișare plăcută îl făcu să întrebe de un stoc de bandaje și antiseptice — în vederea unui pogrom care amenință.

„Dar s'a isprăvit cu pogromurile” — zise farmacistul. „N'au fost decât spasmurile vechei ocărui care e pe ducă. Domnia dragostei se apropie, frăția între oameni a și început ; neamurile, de orice credință, vor trăi de acum înainte în pace sub noua religie a științei“.

Durerea de cap a lui David începu din nou, cu tot praful pe care l'a înghițit. Până și un sectar ar fi fost mai lesne de convins decât soiul acesta de profet.

„Cum ? Pogromul s'a și pus doar la cale pentru Milovka“.

„Cu neputință ! Europa nu o va permite. America se va împotrivi. N'ai văzut oare proteste până și în parlamentul australian. Uită-te la calendar — suntem în veacul al două-zecelea, după era creștină chiar“.

David porni spre han dezamăgit.

Aci văzu un Evreu pântecos care se încălzea la vatră. Inainte chiar de a lua masa, făcu ultima încercare de a salva ziua.

„Să mă bag, eu, în auto-apărarea evreească ?“ — râse pântecosul Evreu cu poftă. „Dar bine, sunt un Bun Credincios“.

„Un botezat !“ David abia răsuflă. Oricât era el de modern — groaza ereditară de renegați îi făcea rău.

„Da — sunt în siguranță“ — rânjea apostatul. „Am făcut cura de apă rece. De altfel sunt cenzor aci în Milovka“.

„Ce ! ?“ David arăta ca un animal prins în cursă. Cenzorul zâmbea mereu. „Nu te uita la mine ca sucii aceia fanatici. La urma urmei, ești un tânăr luminat — un violonist, după cum mi se spune. N'ai să iei mai în serios judaismul dumitale, decât eu, botezul meu. Hai să bem câte un păhăruț cu votkă“.

„Atunci n'ai să mă denunți“ — răsuflă David.

„Nu, numai să nu tipărești în „idiș“ ceva ață-țător. Scoate pistoalele din ceeace publici. Dacă mi-am asigurat pielea, nu înseamnă că sunt de piatră ca ticăloșii aceștia de tătari. Jupâne, adu votkă. Să beau în necazul lor“.

„Eu — eu nu am votkă“ — bâlbâi hangiu — „Nu am dreptul“.

„Nu există drepturi în Rusia“ — zise cenzorul înveselit.

Hangiu aduse pe furiș o sticlă cu alcool.

„Auzi dumneata, ce idee, să-mi ceară mie să mă bag în auto-apărare!“ râdea mereu pântecosul Evreu. „E ca și cum mi-ai cere să cânt din vioară!“ adăugă el strâmbându-se de răs.

David simțea că avea alături de el pe cel dintâi om adevărat simpatic pe care l'a întâlnit în ziua aceea.

.....
Târziu, noaptea, se așeză la masă și începu să scrie un raport melancolic comitetului-general; dar un bătut ciudat, neîntrerupt, îl împiedică să și concentreze gândurile. Aruncă condeiu și plecă

să vadă ce se petrece. Zgomotul venea de jos.

Hangiul, speriat de pași, suflă în lampă.

„Eu sunt!” — strigă David.

Hangiul aprinse lampa din nou.

David zări în pimniță șine de fer, unelte, lăzi și o grămadă de pietre.

„A ha l ascundeși votkă“ — zise el cu un surâs.

„Nu, mărim și întărim pimnița și podeaua de de-asupra”.

„Samuborona“ — zise David.

„Firește, — și mult mai bună decât a dumitale, tinere svăpăiat.”

„Ai, poate, dreptate” — răspunse David plictisit, și se întoarse să urmeze cu raportul. La urma urmei tot era ceva — puneă barem câte-va vieți la adăpost.

V

Era un tânăr — la urma urmii — îndemnat la fapte de nedreptăți fără nume. Până acum luase, numai în treacăt, însemnări de toate aceste partide care au răsărit ca din pământ întru rătăcirea neamului său, — aceste hibride, caleidoscopice combinațiuni politice rusești și evreești; și, umblând a doua seară de-alungul ulițelor, agitat până la cel mai intim nerv, i se părea că n'avea decât să arunce la noroc, ca un zar, alfabetul cu toate literile lui, pentru a da de numirea cutărui sau cutărui partid. Înaintea ochilor lui se arăta o vedenie înfricoșătoare de secte răzlețe, de facțiuni

amestecate deavalma, fiecare cu sfaturile, federațiile, fondurile, conferințele, aniversările, scriptele, referatele și presa ei aparte — deosebindu-se una de alta prin subtilități de amănunt, definindu-și fie care cu cuvinte meșteșugite atitudinea față de problemele mari ale zilei, prevăzute toate cu oratori poligoți ineputabili cari trăncănesc nopți întregi în mijlocul zgomotelor.

Nu era nimic de făcut. În tăvălugul nebulos și grozav în care se afla neamul său era și firesc ca fiecare să dibuiască deosebit într'o rază pierdută de lumină.

Când pâliră în zarea cerului cele din urmă raze ale soarelui, David se simți deodată nespus de obosit de realitatea vieții; un dor nebun îl cuprinse de lumea aceia de vise — „trecutul mort“ — în care cei credincioși își mai petreceau încă cele mai fericite clipe. Oh, ar fi vrut să uite de partidele, de certurile politice și filozofice, de talmeș-balmeșul zilei pierdute d'asurda. Va trebui să-și învioreze sufletul într'un ceas de pace; se va întoarce ca un copil în lăcașul de învățătură al juneții sale, în *Beth-Hamidraș* unde bătrânii șed aplecați pe marile *folio* mâncate de molii, iar tineretul ascultă fericit exegezele lor minunate. Acolo se află lumea vrăjită a închipuirii și a legendii, adevăratul cămin al neamului său care l-a adăpostit și l-a ținut sănătos și voios de-alungul tragediei de 18 veacuri; acolo era izvorul de lumină în care nici un strop de realitate nu putea

pică de afară. Acolo era Sionul și Iordanul, Templul și Ingerii; acolo își fâlfâiau încă aripele protectoare de-asupra poporului lor, Patriarhii. Poate că lăcașul de învățătură din Milovka se mândria chiar și cu cabaliști cari se pierd în arătări cerești și se sting pentru un sărut divin. Ce lume ademenitoare după sgomotul pieții din Milovka! Nu, astăzi cel puțin, nu va mai predica auto-apărarea și nesuferita realitate a lucrurilor.

Intrebă de drumul spre *Beth-Hamidraș*. Ce frățeste îl vor primi bătrânii și tinerii, acolo. Il vor întreba cu formula străveche: „Din ce oraș vii!“ Și, după ce li va fi spus orașul, îl vor întreba de rabinii de acolo și de „noutăți“, „Noutățile“, își amintia David zâmbind cu o lacrimă în ochi, însemnau „noile interpretări ale textelor“. Doar aceste erau „Noutățile“ cari au frământat vre-odată lumea aceia pacinică. Omul trăia numai pentru Sfânta Scriptură; lumea a fost creată anume pentru studiul acestei Scripturi: noi lumi asupra cuvintelor și literilor ei, erau singurele lucruri demne pentru un suflet ales. De multe ori s'a răsvrătit împotriva artificialității acestui Cosmos liniștitor, învinuindu-l de paralizia neamului său; dar noaptea asta, fiecare fibră din el cerea răgaz cumplitei realități. Iși răscoli aducerile aminte pentru „noutăți“ — pentru istețimi teologice, citații textuale care au scăpat poate cărturarilor din Milovka; și, ca unul care se apropiede un port uriaș, așa deschise el ușa *Beth-Hamidrașului*

și, murmurând „pace vouă” luă loc într'un pupitru înaintea unui *folio*, ale cărui comentarii și supra-comentarii mergeau mână'n mână în jurul textului, în rânduri mărunte fără sfârșit...

Ca un roiu bătăitor, îl înconjurară numai decât băețandrii și cogeamite bătrâni :

„Din ce partid faci parte?” — striga care mai de care nerăbdător.

V.

Pogromul sosi. Dar sosi sub o formă nouă, care l'a găsit până și pe David nepregătit. De bună seamă că în urma înștiințării rabinului care fusese la guvernator, au făcut de răs orice auto-apărare. Nu mai era nici un fel de comedie machiavelică de agenți provocatori, nici huligani cu bărbi cărunte, false, făcând pe Evreii răsvrătiți și pângăritori. S'a adus acum artilerie împotriva cartierului evreesc ca și când Milovka ar fi fost un oraș inamic.

Când ghiulelele începură să explodeze pe casele strânse la un loc, pachet, David simți o sălbatică mulțumire că Providența înțeleaptă l-a scutit de a'și pierde timpul cu pregătirea apărătorilor.

Hangiul cu fața albă, frângându-și mâinele și spunând *Vide* (spovedania pe patul morții) chemă pe David să vie în beciu cu cutia de vioară,

dar el, dimpotrivă, se urcă pe acoperiș de unde cu ajutorul unui mic ochian avea o priveliște clară a brâului încins în jurul blestematului cartier. O ghiulea rătăcită străbătu un coș în apropierea lui, dar el nu mișcă. Ochii lui erau ațintiți asupra unui chip pe care l'a zărit lângă un tun.

Era Ezekiel Levin, locotinentul ideal cu care visase fapte mari de Macabei. Noul recrut, în uniformă de artilerist, țintea cu băgare de seamă cu un tun Gartling.

„Ezekiel, săracu de tine!“ — strigă David. „Soarta ta e cea mai de răș din toate! Dar uitaseși că mai e o formă a *Samuboronei!*“ Și cu un râset ironic își întoarse pistolul în piept.

Tunurile mari bubură ceas după ceas. Iar după încetarea bombardamentului, o pace de mormânt se lăsă asupra *Ghetto*-ului din Milovka. Muți erau toți mândrii oratori ai tuturor literilor alfabetului; muți erau patrioții polonezi, iubitorii Sionului, iubitorii omenirii; muți erau burghezii și filozofii, negustorul de lemne și misitul de cai, bancherii și anarhiștii; muți erau socialiștii și democrații; amuțise chiar și pântecosul cenzor; amuțise și nepăsătorul Karait și veselul Chasid; mut era hangiul în beciul întărit, rabinul în lăcașul de învățătură și lumea din piață...

Aceeași necesitate istorică necondiționată îi cuprinse pe toți.

HAD GADIA

Had Gàdia ! Had Gàdia ! Un ied singurel al caprei.

Slujba familiară de paște, era acum pe sfârșite. Tatăl ajunsese la curioasa recitare haldeică cu care se încheie ceremonia.

Un ied singurel, un ied singurel cumpărat de tata cu doi zuzimi. Had Gàdia ! Had Gàdia !

Tânărul zâmbia fin de ciudățenia unui bărbat în vârstă, cu redingotă, directorul unei companii moderne de navigație în Veneția, care glăsuia haldeeste rostind cu căldură cuvintele sonore, sprijinit pe perna tradițională și neavând habar de această nepotrivire.

Și veni o mătă și sfâșiă iedul cumpărat de tata cu doi zuzimi. Had Gàdia ! Had Gàdia !

Așteptă cu oarecare curiozitate ce o să-i spună părintele după terminarea slujbii. Intrase în timpul recitării părții a doua, venind din Viena pe neașteptate, ca de obicei, și era foarte surprins aflând că e seara de paște și că străvechea slujbă își urmează cursul ca și pe vremuri, când era copil. De oarece se arăta cam rar părinților, întâm-

plarea de a'i fi găsit astfel întruniți, îi se părea o coincidență stranie și, luând loc în tăcere în cercul familiei, fără a întrerupe slujba cu urări, fu pătruns de o vie simțire artistică a posibilităților existenței — romanul spiritual franțuzesc cu care a petrecut așa de bine în tren, făcându'l să simtă că viața cu subiectele ei de tot felul pentru *esprit*, își avea rostul ei plăcut; apusul roș-auriu al soarelui, peste munți; plutitul spre casă, în lumina lunii, dealungul marelui canal, printre palatele bine-cunoscute dar visătoare și tainice acum pentru el cași cum nu s'ar fi născut în această cetate a mării; reminiscentele vesele din noua operetă a lui Goldmark pe care a văzut-o în seara trecută la Operntheater; și apoi trecerea aceasta bruscă la Răsărit, la veacurile date uitării, la Iehova scoțându'și poporul ales din Egipt și poruncindu-i să serbeze din neam în neam plecarea lui fugarnică spre deșert...

Tatăl era poate mahnit în această solemnă împrejurare de nepăsarea fiului față de tradițiile așa de scumpe lui; deși bătrânul 'și-a dat de mult timp seama de crudul adevăr, că fiul umblă pe alte căi decât ale lui, și nici gândurile lor nu sânt aceleași. Încă de mult a văzut'o, că întâiul său născut era un păcătos în Israel, un „Epikoros“, un mueratic-egoist, iubind locurile de întâlnire ale golaniilor și viața înfrigurată a capitalelor europene, călcând legile hranei și ținând la ceia ce-i oprit. Fiul se judeca singur prin ochelarii părintelui, și surâsul fin ce-i flutura pe buzele senzuale, deveni

mai amar. Degetele-i lungi și albe se agitau cu neastâmpăr.

Și avea totuși multă dragoste pentru părintele său ; admira perseverența care i-a adus avuția, generositatea cu care o cheltuia, credința cu care se opunea ispitelor și cu care îndeplinea această slujbă de *Seder* în cercul acesta familiar, tot așa de intim, cu aceeași umilă sfințenie, ca în trecut, când Ghetto Vecchio și nu palatul acesta de pe marele canal, însemna cămin. Cupa cu vin pentru profetul Elie sta cași odinioară într'o naivă așteptare. Fața mamei lucea de iubire și bunătate. Frățiori și surioare—picături de apă—ședeau în jurul mesei, care de care mai fericit și mai mulțumit de viață. O atmosferă de pace, de liniște, de credință și sfințenie înconjura totul.

Și veni un câine și mușcă mâța ce sfâșiă iedul cumpărat de tata cu doi zuzimi. Had Gàdia ! Had Gàdia !

Și deodată, contrastul acestui trai liniștit cu viața lui sbuciumată îl copleși sub un val uriaș de desamăgire. Ochii îi se umplură cu lacrimi. *El* nu va șede vre-odată în capul unei mese ducând mai departe lanțul credinței care leagă generațiile una de alta ; niciodată sufletul lui nu va fi cuprins de o atmosferă de sfințenie ca aceasta ; niciodată nu'l va încălzi iubirea curată a unei femei ; copilași nu vor întinde mâinile lor într'ale lui ; va trece prin viață ca o nălucă, uitându-se cu jind în calde căminuri, cu ochii stinși, cu pasul nehotărât — jidov rătă-

citor al lumii sufletești. Cât a suferit—el, modern între moderni, visător de vise, scrutător de probleme! *Vanitas vanitatum! omnia vanitas!* Modern între moderni? Dar un străbun evreu a spus aceste cuvinte, iar altul a mai zis că „mai bună e ziua când omul moare decât ziua când se naște“. Amară dovadă pentru maxima eclesiastului că nimic nu e nou sub soare. Și își reaminti puternicile cuvinte:

Deșertăciune și iarăși deșertăciune; toate sânt deșertăciune.

O generație se duce și altă generație vine: dar pământul durează vecinic.

Toate râurile se scurg în mare și marea totuși nu e plină; la locul de unde pornesc, acolo se întorc râurile iarăși.

Ceia ce a fost, va mai fi; și ceia ce s'a făptuit se va mai făptui; nimic nu e nou sub soare.

Ceia ce e frânt, nu mai poate fi drept, și ceia ce lipsește nu se mai poate număra.

Căci în multă înțelepciune e și multă durere; și acela care își mărește știința își mărește și necazul.

Da, era adevărat totul, era numai adevăr. Cum a știut geniul evreesc să pătrundă adâncul înțeles al firei, încât toate neamurile care l'au hulit au găsit în psalmii lui mângâere! Nici un simț pentru formă; sfârșitul eclesiastului, o confuzie și o repetiție slabă ca ultimele spasmuri dezordonate ale unei revelații profetice. Nici o grijă pentru artă,

numai pentru adevăr. Și totuși avea odată credința că iubește mai mult pe greci ; din copilărie râvnea la zeii opriți, se înfiora la vederea chipului singuratic de marmoră al unei fecioare care privea înspre aleia din Ghetto de pe un zid hotarnic. Da, s'a închinat la altarul Frumuseții ; a cultivat Renașterea. A scris — cu adaptări multiforme de ale neamului său — poeme franțuzești cu inspirații elenice, versuri erotice — parte simțite, parte închipuite, cizelate cu măiestrie. Văzu acum cu o intuiție nouă că niciodată nu s'a exprimat adevărat în artă, afară poate de romanul scris în italienește sub înrâurirea lui Zola, care a fost așa de ponegrit de o lume lipsită de simțul dragostei și al lacrimilor ce țâșnesc din viața demascată fără cruțare.

*Și veni toiagul și lovi câinele ce mușcă mâța,
ce sfâșiă iedul cumpărat de tata cu doi zuzimi.
Had Gàdia ! Had Gàdia !*

Da, era evreu în inima lui. Copilăria în Ghetto, lunga ereditate, l'au încins în simțiri și patimi ca în filactere. *Had Gàdia ! Had Gàdia !* Melodia aceasta trezea multe amintiri. Vedea într'o fugarnică panoramă viața lăuntrică, vie, a unui căpșor de copil, cu păr încrețit, care hoinărea în cuprinsul strâmt al Ghetto-ului, de-alungul caselor înalte, pitorești. Sclipea în sufletul lui reflexul vechi bucurii de copil în timpul sărbătorilor. Ce farmec în aceste plăcute zile de Paște, Rusalii, Anul Nou, Sărbătoarea Corturilor ; această supravie-

țuire cu sufletul străbunilor precum și locuim de *Sucoth* în corturi ca ale lor! O dorință năprasnică îl apucă de a cânta laolaltă cu părintele său, de a se înfășura într'un șal cu ciucuri, a se legăna după ritmul ferbinte al rugii, de a se prosterna într'o sinagogă. De ce au căutat frații lui să iasă din voioasa sclavie a Ghetto-ului? Închipuirea lui îl rechemă cu patimă, așa cum era înainte de a se fi născut el: un singur *campo* mărginit de o coloană de prăvălii, evrei negustori cu bărbi negre și caftane lungi, porți de fer zăvorâte noaptea, paznici vâslind în bărcile lor prin părțile deschise ale canalului. Tichia galbenă? Galbenul „O“ pe piepturile lor? Semne de cinste, decând a fi persecutat e mai nobil decât a persecuta. Dece au râvnit la emancipare? Viața lor era restrânsă, *în-treagă* în felul ei. Dar nu; n'aveau astâmpăr, erau ursiți a pribegi. Vedeau cele dintâi șiroaie scurgându-se în Veneția, pe la începutul veacului al 13-lea — negustori germani, apoi levantini ajutorând la ridicarea capitalului comercial din veacul al 15-lea. Vedeau pe urmă valul pribegilor peninsulari gonii de inchiziție, al căror adăpost, sub scutul leului, era negociat prin coreligionarul lor Daniel Rodriguez, consul al republicei din Dalmația. Gându-și se opri o clipă asupra acestui Daniel Rodriguez, un schelet de seamă. Se gândea la tocmelile fără sfârșit ale evreilor pentru a scăpa de grelele prescripții, la refuzul lor subtil și stăruiitor de a locui în Mestre și la exilarea lor în Ghetto. Ce isvoare

nesecate de energie în acești paradoxali semenii ai lui cari împreunau calmul Răsăritului cu înfrigurarea Apusului ; acești idealişti totdeauna practici ; acești iubitori de idei, acești prinți ai combinațiilor cari dominau împrejurările pentru că niodată nu țineau la idei decât dacă erau întruparea lucrurilor adevărate, concrete !

Realitate ! Realitate !

Iată nota geniului evreesc care avea cel puțin această afinitate cu cel grecesc. Chiar ei, deși lumea reală a tatălui său îi părea o umbră, avea această ură instinctivă împotriva scamatorilor cuvântului și acelor cari croiesc palate în aer ; idealismul lui simțea nevoie de teren solid pentru a se desvolta. Poate dac'ar fi fost asuprit, or sărac, dacă tatăl nu i-ar fi netezit drumul spre o carieră stearpă de litere, ar fi scăpat de gândul deșertăciunii și neînsemnătății vieții ce'l urmărea. Ar fi găsit și el o satisfacție în lupta cu asupritorul și în munca pentru a strânge ban cu ban. Și acum îi vine a surâde gândindu-se la acești *strazzaroli* — acești vânzători silnici de mărfuri de mâna doua — cum își duceau traiul făcând negoț cu podoabele de purpură veche ale gloriei Veneției.

Își reaminti de un recensământ vechi pe care l'a cetit când-va : Bărbați, femei, copii, călugări, călugărițe—și Evrei ! Ei bine, cu Dogii s'a isprăvit, Veneția era o' tragică ruină și evreul—evreul trăia în largul lui în palatele bogate ale mândrilor.

ei nobili. Se uita împrejur în cămara spațioasă, cu covoare, cu tablouri în ulei, cu tavanul zugrăvit, cu palmieri; își amintea de antica pajură de pe portalul de piatră — un leu sărind, un înger sburând — și se gândea la vechiul statut latin care oprea pe evrei de a deschide școli de orice fel în Veneția, ori a răspândi învățătura în cetate, sub pedeapsă de 50 ducați amendă sau șase luni închisoare. Ei bine, evreii tot au învățat ceva pe Venețieni, la urma urmii — că singura avuție ce durează e energia omenească. Oricare alt popor și-a avut timpul de înflorire, și apoi s'a stins. Dar Israel mergea înainte cu puteri neînvînse și curaj. Era o minune! Poate că exista chiar „o misiune a lui Israel“, poate că era într'adevăr „poporul ales“ al lui D-zeu? Venețienii au ridicat și zugrăvit lucruri uimitoare, și au murit lăsându-le pentru turiști să le vază. Evreii n'au creat mai nimic de veacuri afară de câte-va poeme și ceva melodii tânguioase de sinagogă; totuși iată-i aci, tari și în plină viață, o creație în carne și sânge, mai minunată și mai trainică decât orice piatră și bronz. Și care era taina acestei cerbicii și tării. Care alta decât cea spirituală?

Care alta decât adâncă lor credință în Dumnezeu, convingerea lor oarbă că el va trimite odată pe Mesia să reclădească templul, să-i ridice deasupra tuturor popoarelor. Ce tipic e părintele său chiar — cântând cu atâta seninătate haldeeste — modern între moderni afară, — înțelept și evlavios

acasă. Ah ! de s'ar putea odihni și el pe această temeinică credință ? Da, sufletul lui era atras de neclintitul și fecundul Răsărit ; până și de misticismul cabaliștilor, de aureola pustnicilor, mai mult : chiar și de extazul în care cad dervișii în moscheele turcești, după dansurile fantastice, — de acel haotic simț al unui rost oarecare al lucrurilor, al contopirii cu esența vieții, pe care oamenii îl căutau desigur și în anticele mistere eleusiene, pe care preoții Indiei l'au găsit poate, a cărui tradiție s'a păstrat din veac în veac, și pentru care s'ar fi dat de multe ori cu capul de zid, cum se isbea de nepătrunsa taină a existenței. Ah ! aici era tot răul ! Sufletul lui era din Răsărit, iar creierul din Apus. Minte a fost nutrită la sânul științei care clasifică totul, dar nu explică nimic. Chiar explicația ! ce însemnătate avea însuși cuvântul ? Lucrurile erau ce erau. A le explica era a stabili raportul între A și B, or între B și A. Cine să explice explicația ? Poate că numai prin extaz se putea prinde ceia ce ascundea fenomenul. Dar și așa esența va urma să fie judecată după manifestările ei, și manifestările erau adesea absurde, nedrepte și fără rost. Nu, el nu putea crede. Minte a lui era de neînduplecat. Și dacă Israel s'a păstrat ? De ce să se fi distrus imperiul Veneția ?

*Și veni focul și mistui toiagul, ce lovi câinele,
ce mușcă mâța, ce sfâșie iedul cumpărat de tata
cu doi zuzimi. Had Gàdea ! Had Gàdea !*

Se gândi la energia cheltuită pentru zidirea aces-

tei minunate cetăți ; stâlpii mari de lemn înfipti adânc în fundul mării ; comorile nesecate de artă — biserici, sculpturi, picturi, — ridicate și ele prin munca obscură a omului deși câteva din numeroasele mâini moarte au semnat câte un nume. Ce nemăsurată energie împietrită în aceste palate ! Tablourile lui Carpaccio se arătară ochilor lui, și ale lui Tintoretto — amintiri de ale generațiilor ce s'au dus ; apoi, prin înlănțuirea imaginilor, picturile și mai vaste de Vermoyen din Viena, cu vechi câmpuri de luptă cu arcuri, lănci și paloșe, lupte pe apă cu corăbii ce încrucisează. Se gândi la sclavii din corăbii legați cu lanțuri de vâsle — sudoarea și sângele ce au pătat istoria. „Așa că îmi întorsei privirea să văd nedreptățile ce se făceau sub soare, și iată lacrimile celor 'asupriți ; și nu e cine să-i mântue”. Și apoi se gândi la o pictură modernă cu un nud răpitor de femei care a costat fericirea unei familii ; artistul, mort și nemuritor, femeia bogată și frumoasă de odinioară, rămasă pe drumuri. Deșertăciunea lucrurilor — iubire, fală, nemurire ! Toate drumurile duc aiurea ! Ce îi rămâne omului din totul ce a făcut sub soare ?

Nu, era un flux totul — nimic decât un flux. Înțelepții au văzut-o din totdeauna. Mâța care a sfâșiat iedul, și câinele care a mușcat mâța, și focul care a mistuit toiagul, și așa mai departe, fără sfârșit. N'au spus-o comentatorii, că înțelesul acestei parabole e viața trecătoare a vechilor

imperii — Egiptul, Asiria, Persia, Grecia, Roma? Comentatori! ce ciudați oameni! Ce cărți fără căpătâi! Ce sălbatică risipă de logică desfășurată de mintea evreească dealungul veacurilor! Volumele fără sfârșit ale talmudului și anexelor lui! Codurile nenumărate, părăsite azi, pe care ochii închiși pentru veci, s'au întunecat citindu-le! Aceiași răbdare și iscusință care a creiat arta Veneției, și cu un rezultat *mai* neînsemnat. Poporul ales! Și erau ei așa de puternici și sănătoși! O frumoasă întrebare îi veni în minte!

El, un produs al veacurilor mult frământate, așa de greu dezvoltate, cu atâtea epoci de prigonire, cu atâtea moravuri și limbi adoptate, cu un amestec de atâtea neamuri! Câte urme n'o fi păstrat sufletul lui! Era nesocotită această cramponare de viață! Un popor trebuie să se resemneze a muri. Și resemnarea aceasta poate că în el începea a crește. El presimțea sfârșitul. El reprezenta pe Israel în agonie, poporul care alerga totdeauna dela un capăt la altul, care fiind cel d'întăiu în credință, a fost cel d'întăiu în scepticism, cel mai iscusit în scotocirea lucrurilor până în măruntaele lor; ca un vânt singuratic, pribeag, tânguindu-se pe locurile părăsite ale universului. A ști că toate nu sunt decât deșertăciune, amăgire, — și a fi cea mai amăgită dintre rase; ademenită pe calea sacrificiului și a hulei. De și-ar putea însuși, numai, speranța care a sfințit suferințele ei. Dar ceiace avea acum era

o viperă, nu o speranță divină, — pe care o nutrea la sân. Se simți așa de singur ; un întuneric cumplit, fără margini, un deșert părăsit, o stâncă pleșuvă în mijlocul mării înghețate, un pin pe un munte. De s'ar sfârși odată cu totul — cu suspinele, cu plânsetul, cu amărăciunile inimii, cu nesuferitele zile de toropeală, cu nopțile de sbucium. De câte ori nu s'a întors cu fața la părete chemând moartea !

Poate că și cetatea asta mormântală a pietrelor și a mării îi apăsa sufletul. Bine a zis Turghenieff : Numai cei tineri ar trebui să vină prin aceste locuri, nu cei cari împreună cu Virgil au văzut lacrimile lucrurilor. Și atunci își reaminti versurile lui Catulus — elegia tristă și mândră a lumii antice, ca un plâns înăbușit al unui bărbat întreg :

Soles occidere ef redire possunt,
Nobis cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetuo una dormienda.

Și iar se gândi la Virgil și invoca un peisaj toscan care îl înconjura, cu șiruri de chiparoase legându-se în valuri ca hexametrele. Vedeă terasa unui antic palat cu animale grotești de piatră pe balustradă ; cu șopârle verzi târându-se pe zidurile năruite ale grădinei ; cu cadranul solar al lumii vechi, și peștera cu fântâna de marmoră ; răcoarea și verdeața fermecatului crâng, și jocul minunat al umbrelor. Un mierloiu nevăzut cânta undeva, sus. Pășea agale pe o mare alee, sub

ochii de piatră ai zeilor sculptați, și făcându-și siesta sub cerul albastru, fierbinte, privea peisajul bogat al dealurilor înverzite, pline de soare, cu vile micuțe și albe, cu portocali cenușii. Cine s'a preumblat prin aceste terase de mânăstiri? Prințese medievale, inimoase și disprețuitoare, călcând cu pas ușor, în rochi de mătăasă, cu parfumuri ametoare. Ar putea scrie un poem. Oh! dragostea de viață! Ce vroia să spună un cântăreț localnic cu viersurile ce cânta în dulcele și duiosul dialect venețian?

Belissimo xe el mondo
perche l'e molto vario
ne omo ghe xe profundo
che dir possa el contrario.

Da, lumea era într'adevăr prea măreață, prea variată. Terențiu avea dreptate: hazul și patosul lucrurilor spuneau destul. Suntem, unul pentru altul, un spectacol îndestulător. O rază de lumină se coborî asupra lui; dornic îmbrățișă o clipă viața și din toate părțile se iviră nesfârșite tentacule spre a'l coprinde.

*Și veni apa și stinse focul, ce mistui toiagul,
ce lovi câinele, ce mușcă mâța, ce sfâșie iedul
cumpărat de tata cu doi zuzimi, Had Gàdia!
Hat Gàdia!*

Dar raza pieri și iar rămase trist și abătut. Căci nu știa ce anume vroia. Păgânism nu era deajuns. Doria, era ahtiat după Dumnezeu, Dum-

nezeul părinților săi. Cei trei mii de ani de credință nu puteau fi clintiți din loc. Era atavismul care îi dădea aceste subite și stranii intuiții de Dumnezeu, la mirosul unui trandafir, la râsetul drăgălaș de copil, la vederea unei cetăți adormite; știa ceva ce-i pătrundea în inimă, lacrimile îl podideau, vedea măreția infinită și sfینtenia vieii. Dar nu putea ține la Dumnezeuul părinților săi. Iar Dumnezeul lui era departe, îndoelnic, și din câte l'a învățat știința, nimic n'a prins în organismul lui. Va transmite poate urmașilor? Cea spus oare Weismann despre caracteristicile însușite de individ? Nu, anumite rase încarnează anumite credințe, și până când n'ai nimic răle, nu vei putea niciodată nimici credințele. O, ea o crudă tragedie această cultură apuseană toită pe un trunchiu din răsărit, destinzând fibrele vieții și despărțind inima de creier! Dar atunci natura tot era crudă. Se gândea la recolta de struguri din anul trecut nimicită de o furtună groaznică și la mizeria înspăimântătoare a țaranilor subălcăiul boeresc. Apoi trecea pe dinaintea ochilor îi priveliștea unui calmar prins în laț de pescar pe care l'a văzut găfâind pe nisipurile din Lido cu o groază de om aproape. Par'că a pălit atunci măreția întinsului uestfârșit de nisip și mare și farmecul nespus al pânzelor albe de corăbii ce se ăriau printre stâncile înalte de pe țarm. Sufleul lui cerea dreptate pentru neputinciosul calmar. El nu pricepea cum

putea cineva trăi într'o lume spirituală strântă care exclude tot restul creațiunii. Dacă suferința mântuie, ce mântuire așteaptă pe cail chînuiți, or pisicile moarte de foame. Minunea creației, la ce a fost făptuită, pentru căței abia născuți și sortiți înecului? Nu, omul a impus moralitate unui univers ne-moral, antropomorfizând totul, strămutând în marele și neînduratul mecanism ideile etice care regulează viața între om și om. Religia, ca și arta, a privit universul din punctul de vedere al omului, un ce neînsemnat era știința proastă din care s'a făcut artă bună. Și însăși rasei lui i-a fost dat să vadă amăgirea! Abraham zise către Dumnezeu „Judecătoru'întregului pământ, nu va face oare dreptate? Înainte vreme zeii însemnau putere, dar iată sufletul omului ahtiat după dreptate.

Din forul existenței omenești omul a cules cu grije ideia binelui, a făcut din ea un Dumnezeu și apoi cătă naiv împrejur și atrebă cum de lasă răul să dăinuiască, răul a cărui idee n'a putut fi niciodată plămădită. Și D-eu fiind binele, — era de aceia și unic, — după iscusita judecată a lui Kuenen de care își amin'. Nu, legea morală nu era centrul tănuit al universului mai mult decât sunetul or culoarea. Regia a fost făcută pentru om, nu omul pentru religie. Până și dreptatea era un concept fără înțeles, privită mai de aproape. Ce a fost, a fost. Numai vederile arti-

stului asupra vieții erau cele adevărate, ale artistului care crede în toate și nimic.

Inconștiența religioasă turbură totul. Viața în sine e destul de simplă; un fenomen biologic, cu desvoltarea, maturitatea și declinul lui. Moartea nu e o tină, durerea nu e ispășire, iar păcatul nu e decât supravețuirea unui atribut mai înapoiat dintr-o fază anterioară a evoluției, sau, nu rareori, revoltă legitimă a firii împotriva moralei sociale artificiale. Erau credințele care torturau lucrurile după ce le scoteau din simplitatea lor elementară. Dar în el, credința strămoșească se păstra încă. Numai de asta nu se îndoia. Dumnezeu, Dumnezeu — avea în el otrava dumnezeirii, fără calmul lui Spinoza, fără certitudinea lui; îl simțea în Deptate, Milă și Iubire. Știa că numai oarba ereditate îl despuia de viață — oh, ironia ei! — și că dar ar putea scăpa de gândul deșertăciunii acestei vieți, ar trăi fericit prin el însuși. Nu odată i-a surâs norocul. Dar nu se putea împăca cu felul egoist de a fi al amicilor săi, cu satisfacțiile științei, artei și petrecerii în lume; privea cu ochii reji prin fantasticul optimism, nu se lasă ademeni de platonism și hegelism, se ferea de aere de stet, artist or savant german mulțumit de sine, orde aerul de predicator convențional; voia dreptate pentru orice individ, până și pentru vrabia soasă la vânzare în piață pentru câțiva gologani, voia un înțeles și un scop în goana asta seculară a soartei; to-

tuși, își da bine seama că Scopul era o concepție antropomorfică a esenței lucrurilor, cași dreptatea și binele. Inșă lumea fără Dumnezeu e o femeie frumoasă, dar fără inimă, rece, nepăsătoare. Lui îi trebuia carnea sufletului. A simțit natura în culoare, formă și taină — în ce n'a simțit'o el? Dar mai era un gol, mai era o lipsă. Era îndrăgostit de natură, aproape 'ș-a găsit liniștea în iubire, și mirosul amețitor al erburilor și florilor, în aerul și vuetul mării, în vraja luptii cu valurile reci, sărate, când verzi, când albe de spumă. Dar patima trecea și setea de Dumnezeu venea iarăși.

A găsit o pace vremelnică în Dumnezeul lui Spinoza. Ființa absolut infinită și eternă, ale cărei infinite lumi stelare nu erau decât o expresiune slabă, și iubirea carea nu implica să fie iubit în schimb. Era o filă pentru el să se dedee cultului acestei măreții supranaturale. Dar măreția îngheța, nu încălea. Ar fi vrut ca ființa eternă să fie conștientă de existența ei; ba, să-i trimeată șoaptă că nu e numai o ficțiune metafizică. Cu alte cuvinte se vedea spunând cuvintele pe care Voltaire l'a făcut pe Spinoza să zică: „*Je crois, entre nous, que vous n'existez pas*“. Umilința? Cult? Șar prosterna ceasuri întregi la pământ până ce -ar sângera genunchii în rugăciune. O, Luther! O Galileo, dușmanii rasei omenști, ce cumire a făcut biserica arzând pe necredincioșii cari căutau să ne doboare la pă-

mânt căminul spiritului — căminul încălzit de dragostea și comorile generațiilor — și să lase bietul suflet omenesc, gol și tremurând prin lumile reci, nenumărate ! O, Napoleon, arhi-dușman, care deschizând porțile Getto-ului unde evrei se înghesuiau cu bucurii strâmte la focul Sabatului, ai lăsat asupra lor toată greutatea universului !

Șt veni boureanul și sorbi apa, ce stinse focul, ce mistui toiagul, ce lovi câinele, ce mănca pisica, ce sfâșiă iedul cumpărat de tata cu două zuzimi Had Gàdia ! Had Gàdia !

În Viena, unde era stabilit, un israelit pe care l'împovăra universul modern, visa acum vechiul vis al unui stat iudeu — un stat modern, încarnația tuturor marilor principii câștigate prin trudă de veacuri. Camelionul raselor urma să aibă de acum o culoare specifică ; o artă evreiască, o arhitectură evreiască va lua naștere — cine putea știe ? Dar el care a muncit pentru Mazzini, care 'și-a văzut eroul sfârșind cu cea mai mare înfrângere — victoria, *el* știa. Știa ce o să iasă de aci, dacă va eși. El pricepea soarta lui Christ și a tuturor idealistilor urșiți a se vedea ei înșiși zeificați, iar ideile lor adunate într'o religie sau un stat întemeiat ca un monument național pentru a perpetua neisbânda lor. Dar statul iudeu nici nu va veni. Mai ieri s'a întâlnit cu frați de ai lui vienezi ; în Leopoldstrasse, sărăcăcioși, cu caftane și perciuni din Galiția ; în Prater, într'un

lux arogant, în cupee strălucite cu lachei aleși — rasa curioasă ce putea ridica cetăți pentru alții, dar pentru dânsa nu; ce părea a fi în acelaș timp o religie și o naționalitate, și, de multe ori, nu era nici una, nici alta. Caraghioslâcul istoriei! Moise, Sinai, Palestina, Isaia, Esra, Templul, Crist, Exilul, Ghetto-urile, Martirurile — toate astea bune pentru a da foilor umoristice din Austria subiecte de glumă asupra negustorilor de haine vechi cu nasuri destul de mari pentru a ține ochelari de operă. Și chiar presupunând că o altă verigă va veni să se prindă de lanțul acesta minunat — evreii mai fericiți din noul stat se vor naște acolo ca copii unor părinți îmbogățiți, uitând de foștii luptători, mergând după modă, crescând cu pânțele mare și sufletul strâmt. Templul va fi reclădit. *Et après?* Arhitectul va trimite socoteala. Lumea se va sătura de belșug, va sta la taifas, își va spune vechile palavre de cafenele. Vor fi și croitori de mode. Sinagoga va persecuta pe cei cari vor cugeta mai liber, preoții de profesie vor îndruga de ale spiritului unui public mărginit, gata să aplaude, presa va fi vârată în afacerile capitaliștilor și politicianilor, scriitorii de rând își vor lua aere de dispreț față de acei cari nu-i vor socoti mari, conducătorii teatrului național vor încredința amantelor rolurile de căpetenie. Da, va veni boureanul și va sorbi apa, și Jeșurum se va îngrășa și întări.

„Căci ceia ce-i strâmt, nu se poate îndrepta“.

Comediile lui Menander vor fi în toiu, cartea proverbelor, nouă ca ziarul de dimineață. Nu, el nu putea visa. Să viseze rasele mai tinere ;—rasa cea mai veche din toate, *pricepea* mai bine. Rasa care cea d'intâia a visat mărețul vis milenar, a fost cea d'intâia care l'a dat uitărei. Și apoi era cel puțin un vis ideal ?

„Fie-care sub smochinul lui“ — așa e, somnoros, greoiu, cu spiritul aiurit. *Omnia vantias* și asta era deșertăciune,

Și veni casapul și căsăpii boureanul, ce sorbi apa, ce stinse focul, ce mistui toiagul, ce lovi câinele, ce mușcă pisica, ce sfâșiă iedul cum-părat de tata cu două zuzimi. Had Gàdia ! Had Gàdia !

Had Gàdia ! Had Gàdia ! Niciodată nu s'a gândit la înțelesul acestor cuvinte, totdeauna le punea în legătură cu sfârșitul ceremoniei. „Asta fu totul ! Asta fu totul !“ păreau că se tângue, și în strania melodie se trezea un simțământ de nesfârșită desamăgire, de nesfârșită pace ; o cotitură, o încheere, ceva trecut care s'a isprăvit, o înfrigurare domolită, o muncă săvârșită, un plâns înăbușit, o salutare de adio, o mișcare a brațelor înainte de adormire, Had Gàdia ! Had Gàdia ! Era o jelanie a luptei pentru trai, a goanei fără rost a vieții, a sfârșitului vechilor imperii — cum au arătat comentatorii — și a imperiilor moderne ce se vor duce după ele, până ce pământul însuși

— cum arată oamenii de știință — se va sfârși în frig și întunec. Flux și reflux, foc și apă, apă și foc! Se gândea la scheletele neclintite care așteptau a fi desgropate în Pompei, la mumiile înfășurate ale Faraonilor, la cenușa păstrată neatinsă a îndrăgostiților din vremi apuse, în mormintele etrusce. Avu o viziune fulgerătoare a lumii medievale cu popi, regi, cruciați, călugări, cerșetori, țărani, vrăjitori, dascăli; a uriașei vieți moderne în Paris, Viena, Roma, Londra Berlin, New-York, Chicago; viața strălucită din cartierele bogate, viața boemilor flecari; săracii în casele lor, bolnavii pe paturile de suferință, soldații, prostituatele, robii din bordeie, criminalii, nebunii; hordele nenumărate din Rusia, viața ce palpita în furnicarul de luntre din râurile chinezești, viața voiasă de fluturi a Japoniei, sălbatecii necunoscuți din Africa centrală cu fetișii, cu danțurile lor răsboinice, triburile din Răsărit care dorm sub corturi, or se tăvălesc alene pe terasele caselor, rasele negre care dau la iveală o problemă așa de înspăimântătoare în Statele-Unite — și fiecare socotindu-se centrul universului, a iubirei și grijei lui; soarta popoarelor, tot așa de puțin lămurită ca și soarta indivizilor și nu mai puțin divină ca a gândăniilor; și toată goana istoriei, nimic decât un spasm în viața uneia din cele mai neînsemnate și întunecoase grupări de lumi dintr'un infinit de constelații și mai uriașe. Oh! prea era măreț! A privi în față pe Dumnezeuul lui și a trăi, nu era

cu puțință. Fără amăgirile stereoscopice care făceau tăria vieței tatălui său, n'o putea duce mai departe. Punctul lui de vedere era din nefericire cosmic. Erau oare toate așa de mari și tainice? Da; dar erau totodată și mici și neînsemnate. *Infinitul stelelor de afară*, al lui Kant? Eh! Nimic decât un nămol ce se mișcă învârtindu-se, nu mai 'mult decât clăbucii de săpun dintr'un strop de apă murdară. Proporția n'avea nimic în sine. Munți și mări erau și într'o bucată de noroiu ud, și destul de pitorești pentru amatorii de microscop. Un miliard de miliarde de bucăți de noroiu nu erau mai impunătoare decât o singură bucată. Geologie, chimie, astronomie — le găsea toate în stropii de noroiu ai unei trăsurii în mers. Pretutindeni aceeași lege, aceeași nimicinie. Rasa omenească? Hidoase făpturi marine dibuind pe fundul unui ocean de aer, nevrednice de a pluti mai sus, îmbrăcate caraghios în blănuri și piei furate dela celelalte creaturi. Tot așa de absurde, privite nepărtinitor, cași ciudatele creaturi pe care le vedem în acuarii, adaptate feluritelor medii. *Legea morală interioară* a lui Kant? Disolubilă printr'un germen holerici, o făptură stranie de culoare albastră, văzută la microscop — puțin deosebită de o hartă a Veneției. Da, cosmicul și comical erau una. La ce bun să se vâre în durerea spinozistă?

Poate că Heine — celălalt evreu — vedea mai bine lucrurile, și cel din urmă cuvânt asupra u-

niversului în care s'a pomenit fără să vrea, ar fi o zeflemea pentru ceia ce 'și-a bătut joc de el, un râset cu lacrimi în ochi.

Și în el se lămurea viitorul tuturor popoarelor cași al lui propriu. Se vor război mai departe până ce vor deveni conștiente; atunci ca și copii ajunși oameni, scoțându'și legăturile de pe ochi, se vor întreba între ei de tot ce s'a petrecut; iar când își vor da seama că au fost mânate de forțe oarbe la muncă, la luptă și la măcel, se vor stinge și ele; vor fi măturate de mulțimea raselor tinere, — nouile energii pe care natura le va revărsa mereu din izvoarele ei nesecate. Căci forța sălășluește în inconștient, și când un popor stă să vadă drepturile lui la imperiu, imperiul lui demult s'a dus. Vechiul evreu palestinian care aducea jertfă lui Iehova mioare alese din turmă, ce figură de granit era pe lângă dânsul, nespuse de ușuratic și nestatornic. Un veac ori două, lumea modernă va găsi plăcere văzându-se oglindită în literatura și arta spiritelor cele mai decadente, în vibrarea patosului și romantismului tuturor perioadelor existenței omului pe această neînsemnată planetă; pe când vechia etică geocentrică ținându-se una, cum a apucat, de cosmogonie, va dăinui mereu. Dar toate acestea vor păli — și apoi — potopul.

De afară pătrundea un svon de muzică voioasă. Se ridică, se apropia fără sgomot de fereastră și privi întunerecul nopții. Luna plină atârna pe cer,

dreaptă și jos, încât părea ceva pământesc față de stelele glorioase împrăștiate pe înălțimi; și în farmecul acestei atmosfere italiene se simțea și el o părțică din strălucirea lor, străbătând spațiul infinitului în cercuri mărunte pe una din nenumăratele sferi. Razele lunii se așterneau pe apă într'o cărare largă de culoare verde-argintie, perzându-se în jocuri de lumini aurii. Jos în canal gondole negre se îngrămădeau în jurul unei bărci luminată orbitor de felinare colorate, din care se auzia muzica. *Funiculi, Funicula*—păreau să cânte cu inima curată, voioasă. Vedeau o tânără pereche—înlănțuiți unul de altul. Recunoscă că erau engleji, neamul acela straniu, fericit, puternic și cuceritor. Un fior îl trecu. Se gândi la logodnici, tinerețe, vigoare; dar nu era decât ecoul slab al unui vechi regret, un răsărit de aur prin negură, pe dealuri visătoare. Un glas frumos porni să cânte serenada lui Schubert. Era par'că adevăratul glas al unei patimi nemângâiate; al dragostei unui fluture de noapte pentru o stea; glasul dorinței omului pentru Dumnezeu. Moarte, moarte cu orice preț, moarte, pentru a sfârși odată lunga rătăcire de strigoi pe căile vieții. Viața chiar pentru o clipă numai, viața fără Dumnezeu nu e cu putință. În sânul acestei ape negre va găsi pacea. Se va lăsa să cadă fără a scoate un cuvânt.

Și veni îngerul morții și răpi pe casap, ce căsăpi boureanul, ce sorbi apa, ce stinse focul, ce mistui toiagul, ce lovi câinele, ce mușcă mâța, ce sfâșie iedul cumpărat de tata cu doi zuzimi. Had Gàdia! Had Gàdia!

Când ai lui vor fi aflat de înecul lui *întâmplător*—căci cum 'și-ar putea închipui lumea, lumea care niciodată nu l'a cunoscut mai de-aproape, ca cine-va în floarea vârstei, cu avuție, sănătate, cu o vază oarecare, să'și pună capăt vieței—se vor gândi că în seara de *Seder* a fost poate o nălucă ce ședea așa de pacinică și cuminte la masa lor. Nu trebuie să mori ca să însuflețești un-deva, afară din tine, cercul cald al vieței. O nălucă? A fost întotdeauna o nălucă. Din copilărie s'a văzut cu ființele aceste curioase și solide, care îi vorbeau, îl plimbau, și el se strecura printre dânsule, un duh din alte lumi întrupat cu sânge și carne din sângele și carnea lor. Ca copil îi era groază de moarte; viermi roșiatici mișunând pe carne albă. Acum gândurile lui mereu pândeau clipa când își va da sufletul. Alte vieți dincolo de mormânt? La ce, lumea nu era destul de largă nici pentru una. Totul urma să se repete neconținut. Cărți, ziare, ce plictiseală! O seamă de idei reînoite mereu cu dibăcie. Căci nimic nu e nou sub soare. Viață plină de vuet și turbare, fără nici un rost, ca un basm povestit de un netot. Shakespeare a găsit cea mai înaltă expresiune pentru tot ce se vede într'însa.

Se furișă încetișor pe ușa întredeschisă, trecu prin vasta cămară plină cu tapete și figuri vechi de rășboinici venețieni, ó luă jos pe scară înspre curtea mare care arăta stranie și mormântală când aprinse un chibrit pentru a găsi poarta spre canal și își văzu umbra încovoiându-se monstruos pe

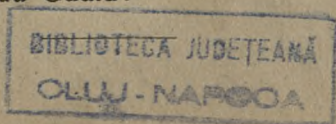
acoperişurile înclinate și perzându-se în adâncul întunericului. Deschise ușor porțile grele și eși în aerul plăcut al nopții de primăvară. Toate erau în pace. În canalul strâmt tremura lumina lunii, palatul de vis-à-vis era negru, cu o pată de lumină ce venea dela un geam luminat. Sus, pe îngustul coprins al cerului negru-vânăt, mulțimea stelelor plutea ca un stol de păsări prin întunerecul catifelat. Apa isbea trist treptele de marmoră; iar o gondolă legată de stâlpi se legăna încetișor aproape de umbra lui din apă.

Merse până la locul unde aleia de apă se unește cu marele și adâncul canal și se aruncă înăuntru stropind ușor. Se pomeni sbătându-se, dar își învinse voința instinctivă de a trăi.

Dar pe când se afunda pentru cea din urmă oară, tainele nopții, ale stelelor și ale morții se contopiră cu un haos ciudat de amintiri din copilărie și cu instinctul vrăjit al vieții, și atunci, prin gâtleju-i gărgărint, răsbiră străvechile cuvinte ebraice pe care le rostește evreul pe moarte: „Ascultă, o, Israele, Domnul Dumnezeuul tău, Domnul e Unic“.

Prin ușa deschisă, de sus, coborau cele din urmă cuvinte ale imnului și ale slujbii.

Și veni Prea Sfântul, lăudat fie El, și surghiuni pe îngerul morții, ce răpi casapul, ce căsăpi boureanul, ce lovi câinele, ce mușcă mâța, ce sfâșie iedul cumpărat de tata cu doi zuzimi. Had Gàdia! Had Gàdia!

TABLA DE MATERII

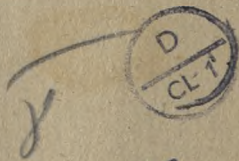
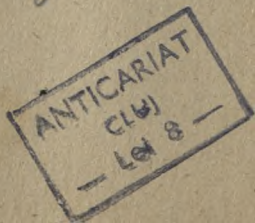

	<u>Pag.</u>
Prefața	3
Cei cari dibuesc în întuneric	7
A muri în Ierusalim	45
Samnborona	68
Had Gàdia	100

---

377 9/82

In editura „**LIBRARIA NOUĂ**”, Carol P. Segal
BUCUREȘTI CALEA VICTORIEI, 70

Victoria, de Knut Hamsun	Lei 16.—
Povestiri, de I. L. Caragiale	” 10.—
Mica Prințesă, de Jeanne Mairat	” 10.—
Bai-Ganciu, de Al. Constantinov	” 10.—
Amintiri din Copilărie, de Ion Creangă	” 10.—
Povești, de Ion Creangă, Volumul I	” 10.—
Legendele și Basmele Românilor, de P. Ispirescu	” 10.—
Viața lui Isus, de Er. Reean	” 10.—
Mihail Eminescu, proză	” 10.—
Robinson Crusoe, cu ilustrațiuni	” 10.—
Netoșka, roman de T. Dostoewski	” 10.—
Talismanul, piesă feerică în 3 acte, de Fulda, tradusă în versuri de St. O. Iosif	” 10.—
Hanul cu noroc, de Contesa de Ségur, adap- tată în românește de Ana Codreanu	” 10.—
Viața și Aventurile Celebrilor Exploratori, de Victor Anestin	” 10.—
Războiul Aerian, narațiune fantastică de H. G. Wells, 2 volume	” 12.—
Napoleon I. Viața, războaiele și moartea lui	” 12.—
Frederic cel Mare, de Lordul Macaulay	” 10.—
Quo Vadis, roman istoric, de H. Sienkiewicz	” 25.—
Cei Trei Muschetari, roman istoric, de Alex. Dumas, 2 volume	” 50.—
Grădinarul, Poeme de Dragoste de Rabin- dranath Tagore	” 16.—
Traista lui Adonis, nuvele de G. Caïr	” 10.—
Culesul Rodelor, de Rabindranath Tagore	” 16.—
Iubire Fatală, de E. Daudet	” 4.—
Desamăgitele, roman de P. Lotti	” 30.—
O pagină de iubire, roman de E. Zolla	” 20.—
A. Tolstoi, Țarul IVAN cel Groaznic	” 25.—
Porcul în Trifoiu, de Mark Twain	” 16.—
Adio Iubire, roman de M. Serao	” 16.—
Romanul unei visătoare, roman de A. Theuriet	” 20.—
Germinal, roman social de E. Zolla	” 30.—
Cartea Cântecelor, de H. Helne	” 16.—
Maxim Gorki, Revelionul unui Vagabond	” 5.—
E. W. Foester, Școala și Caracterul	” 24.—
Noua Constituție 1925	” 5.—
+ Antichristul, de Fried. Nietsche	” 8.—
Căpitanul Răbnicov, de Al. Kuprin	” 15.—
Mirou Grindea, roman de V. Savel	” 20.—
Tedy, manual practic de a învăța limba germană fără profesor	” 6.—
Crimă și Pedepsă, roman ilustrat, 2 volume	” 80.—

PREȚUL LEI 20.—